

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Diplomová práce

Řízení o dědictví

2005

JUDr. Dita Melicharová Ph.D.

Zbyněk Fibich

Okružní 383

411 56 Bohušovice nad Ohří

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem uvedl všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, jak je ve vědecké práci obvyklé.

V Bohušovicích nad Ohří dne 31.10. 2005

Zbyněk Fibich

Obsah

1. Úvodem	3
2. Hmotněprávní předpoklady dědění	4
2.1. Smrt zůstavitele	4
2.2. Existence zůstavitelova majetku	4
2.3. Způsobilý dědic	5
2.4. Právní důvod dědění	5
3. Vývoj řízení o dědictví v českých zemích	6
4. Příslušnost a pravomoc soudů	7
5. Působnost procesních předpisů	10
6. Úloha notáře	12
7. Zahájení řízení	15
8. Předběžné šetření	16
8.1. Závěť	16
8.2. Listina o vydědění	17
8.3. Listina o správě dědictví	18
8.4. Neodkladná opatření	18
8.5. Správce dědictví	19
8.6. Počáteční překážky řízení	20
8.6.1. Žádný majetek	21
8.6.2. Majetek nepatrné hodnoty	21
9. Projednání dědictví	22
9.1. Vyrozumění o dědickém právu	22
9.2. Opatřování podkladu pro jednání	23
9.3. Účastníci řízení	25
9.3.1. Procesní nástupnictví	26
9.3.2. Zastoupení účastníků řízení	26
9.3.3. Prohlášení konkurzu	28
9.4. Jednání	28
9.5. Dědické spory	29
9.5.1. Spor o dědické právo	29

9.5.2.	Spor o aktiva a pasiva dědictví	30
9.5.3.	Žaloby mimo dědické řízení	30
9.6.	Vypořádání společného jmění manželů	31
9.7.	Soupis zůstavitelova majetku	32
9.8.	Obvyklá cena majetku	33
9.9.	Předlužené dědictví	35
9.9.1.	Přenechání předluženého dědictví věřitelům	35
9.9.2.	Likvidace dědictví	36
9.10.	Vypořádání dědictví	37
9.11.	Usnesení o dědictví	38
10.	Úkony soudu po ukončení řízení	39
11.	Náklady řízení o dědictví	40
12.	Lhůty v řízení o dědictví	41
13.	Dodatečné projednání dědictví	42
14.	Opravné prostředky	43
14.1.	Řádné opravné prostředky	43
14.2.	Mimořádné opravné prostředky	44
15.	Závěrem	46
16.	Prameny, zkratky	48
16.1.	Literatura	48
16.2.	Monografie	48
16.3.	Právní předpisy	49
16.4.	Internetové zdroje	49
16.5.	Zkratky	50
17.	Přílohy	51

1. Úvodem

Řízení o dědictví patří mezi řízení, která se týkají každého člověka. Každý jednou zemře a zpravidla po sobě zanechá majetek určité hodnoty – dědictví, které je pak právě předmětem řízení o dědictví. Podle současné právní úpravy se sice dědictví nabývá již okamžikem smrti zůstavitele, takže by se mohlo zdát toto řízení jaksi nadbytečné, nicméně není tomu tak. Ve všech oblastech našeho života se setkáváme s nejrůznějšími problémy. Nejinak je tomu mnohdy i po smrti člověka, v situaci, kdy je potřebné upravit právní vztahy k zanechanému majetku a vytvořit tak pevný základ, o nějž budou moci opírat veškeré své dispozice s tímto majetkem noví vlastníci. To je jedno z hlavních poslání řízení o dědictví. Aby řízení toto poslání splnilo, mělo by proběhnout co možná nejrychleji. Není však samozřejmě žádoucí řízení uměle uspěchat, neboť by pak mohla být ohrožena právě právní jistota, kterou by mělo řízení poskytovat.

Celé řízení se skládá z velkého množství nejrůznějších úkonů, které zpravidla vykonává notář. Právě činnost notáře je velmi specifická, neboť veškeré úkony, které notář provádí, se považují za úkony soudu, hovoříme o něm proto jako o soudním komisaři. V žádném jiném řízení toto výjimečné postavení notář nemá. Vzhledem k mnohaleté tradici, kterou notáři s projednáváním dědictví mají, by měli být „garanty nejvyšší kvality“ výsledku řízení o dědictví. Nicméně v praxi probíhá velké množství tzv. dodatečných projednání dědictví, která jsou v některých případech výsledkem neuspokojivé práce notářů během prvotního řízení o dědictví.

Forma mojí práce po obsahové stránce vychází zejména z nejvýznamnějšího pramene právní úpravy řízení o dědictví – a sice Občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“). Tato konstrukce je rovněž doplněna dalšími kapitolami jako např. vývoj řízení o dědictví v českých zemích, nebo o hmotněprávní předpoklady řízení o dědictví tak, aby byla problematika řízení pokryta, pokud možno, co nejkomplexněji. Touto komplexností mám však na mysli pouze komplexnost v rámci oboru občanského práva procesního, neboť v komplexním vnímání této problematiky bych musel do své práce zahrnout i oblast občanského práva hmotného (což jsem však částečně rovněž učinil), finančního či trestního. To jsem si však za cíl nevytkl. Zaměřil jsem se na zjišťování problematických institutů řízení samotného a snažím se navrhnout racionální řešení.

2. Hmotněprávní předpoklady dědění

Aby bylo vůbec mohlo dědického řízení splnit další svůj účel – totiž spravedlivě – a to podle vůle zůstavitele a zákona rozdělit zůstavitelův majetek, musí být splněny základní předpoklady pro dědění, které stanoví zákon. Těmito předpoklady jsou smrt zůstavitele, existence zůstavitelova majetku, právní důvod dědění a způsobilý dědic resp. dědicové.

2.1. Smrt zůstavitele

Smrt zůstavitele patří mezi nejzákladnější předpoklady, aby vůbec mohlo začít dědické řízení, a aby tedy mohl přejít majetek na jiné subjekty – zpravidla na dědice. Se smrtí fyzické osoby spojuje občanské právo vznik, změnu, nebo zánik právních vztahů. Smrt každé fyzické osoby je potřeba náležitým způsobem prokázat tzn. zejména ohledáním mrtvého a vystavením úmrtního listu (dle § 2 odst. 1 vyhlášky č. 19 z roku 1988). V ojedinělých případech, kdy ohledání není možné např. v důsledku leteckého neštěstí, je nutno osobu prohlásit za mrtvou. Soud prohlásí osobu za mrtvou i v případě, že dotyčná osoba je delší dobu nezvěstná a s přihlédnutím ke všem okolnostem je zřejmé, že již nežije. Učiní tak na návrh i bez něj.

2.2. Existence zůstavitelova majetku

Dalším významným předpokladem dědění je existence zůstavitelova majetku (též možno označovat jako dědictví či pozůstalost). Pozůstalost tvoří zejména veškeré věci, ať už movité či nemovité, ke kterým měl zůstavitel v době své smrti vlastnické právo. U věcí není rozhodné, zda se nacházely ve výlučném vlastnictví, v podílovém spoluvlastnictví nebo ve společném jmění manželů. Do pozůstalosti je také nutné zahrnout případné pohledávky zůstavitele a dále pak práva autorská, práva odpovídající věcnému břemeni (pakliže se nejedná o břemeno osobní). Patří tam také podnik zůstavitele, podíly ve veřejné obchodní společnosti, práva společníka nebo práva akcionáře. Aby byl výčet kompletní, musím uvést ještě povinnosti, které však nebyly vázány čistě na osobu zůstavitele – nevyžadovaly osobní plnění, a také dluhy zůstavitele.

2.3. Způsobilý dědic

Požadavky na způsobilost dědiců je možno rozdělit do dvou základních skupin. První skupinu tvoří požadavek na tzv. absolutní způsobilost. Tato způsobilost představuje zcela samozřejmý, logický a objektivní předpoklad – dědicem může být jen ten, kdo se dožil zůstavitelovy smrti. Obdobně nutno posuzovat způsobilost právnické osoby – musí v době smrti zůstavitele existovat, to ovšem neplatí má-li dojít na základě závěti ke zřízení nadace. Relativní dědická způsobilost je označením pro druhou skupinu požadavků na dědickou způsobilost, kterou tedy vylučuje skutečnost, že dědic spáchal úmyslný trestný čin proti zůstaviteli a jeho rodině, a nebo že se dopustil zavrženíhodného jednání proti zůstavitelově závěti např. bránil zůstaviteli v jejím vyhotovení, hanobil ji apod. Takovéto osoby nedědí.

2.4. Právní důvod dědění

Současná právní úprava zná dva právní důvody dědění. Jsou jimi závět a zákon. Závěti je věnována samostatná kapitola (8.1.). K tzv. vylučné dědické posloupnosti ze zákona dochází v případě, že zůstavitel nezanechal závět, zanechaná závět je celá neplatná, závět je částečně neplatná nebo zanechaná závět se nevztahuje na celý zůstavitelův majetek. Z výše uvedeného vyplývá, že může dojít také k dědění jak ze závěti, tak i ze zákona současně. Občanský zákoník rozlišuje čtyři skupiny dědiců. První skupinu tvoří děti zůstavitelovy a manžel. Všichni dědí rovným dílem. Nedědí-li některé dítě, dědí rovným dílem potomci tohoto dítěte. Druhou skupinu představuje manžel rodiče zůstavitele a osoby, které se zůstavitelem žili nejméně jeden rok před jeho smrtí ve společné domácnosti, a kteří o ni pečovali nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele (dále jen osoba spolužijící). Manžel je v této skupině zvýhodněn tak, že mu připadá nejméně polovina dědictví, a naopak osoba spolužijící je znevýhodněna – nemůže dědit sama. V případě, že nedědí manžel, dědí se rovným dílem. Zůstavitelovi sourozenci a osoby spolužijící představují třetí skupinu dědiců, ve které se dědí rovným dílem. Místo sourozenců mohou dědit jejich děti. Ve čtvrté skupině jsou k dědění povoláni prarodiče zůstavitele – stejným dílem a jejich děti tj. strýc a teta zůstavitele – nedědí-li žádný ze zůstavitelových rodičů. Nenabude-li dědictví žádný dědic, přechází majetek na stát jako tzv. odúmrt' (caducum).¹⁾

1) Knappová, M., Švestka, J. a kolektiv, Občanské právo hmotné 3.díl, 3. vydání, Praha, Aspi, 2005, hlava třicátá druhá

3. Vývoj řízení o dědictví v českých zemích

Jak jsem se již v úvodu zmínil, občanský zákoník uvádí, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Vzhledem k tomuto by se mohlo zdát, že řízení o dědictví je jaksi nadbytečné. Nicméně tyto názory je nutno odmítnout, neboť řízení o dědictví a s ním související ingerence orgánů státní moci, zabezpečuje potřebnou právní jistotu, jak pro dědice, tak i pro ostatní subjekty, pro něž vyplývají z dědictví jakékoliv právní následky, byť i na první pohled velmi vzdálené. Účast státní moci se postupem času vyvíjela a do značné míry byla ovlivněna formou státního zřízení.

Co se týče úplných základů novodobého řízení o dědictví, ty byly položeny císařským patentem č. 366 z roku 1850 a dále vydáním navazujícího notářského řádu č. 75 z roku 1871. V důsledku těchto předpisů vznikla mj. notářská komora, v níž byly organizováni notáři, na než bylo nazíráno jako na státní orgán. Vedle sepisování nejrůznějších veřejných listin, osvědčení, smluv apod. byli již notáři také soudem pověřováni nejrůznějšími úkoly, tedy činili i úkony týkající se projednání dědictví. Jádro právní úpravy spočívalo také v civilním soudním řádu (z.č.113/1895 ř.z.)

I po vzniku 1. Československé republiky platil v českých zemích právní řád dříve rakouský, a tak po celé toto období a dále prakticky až do roku 1955 plnili notáři úlohy soudních komisařů – roli jakýchsi pomocníků soudů – tzn. že notáři sice konali určité úkony týkající se dědictví, nicméně rozhodování bylo vždy vyhrazeno příslušnému soudu.

Zásadní průlom znamenal zákon číslo 52/1954 Sb., který s účinností od následujícího roku převedl celé řízení o dědictví včetně pravomoci rozhodovat na nově vzniklá státní notářství. Ta působila v obvodu u každého okresního resp. obvodního soudu a soudní pravomoc v dědickém řízení plně převzala. Tato praxe, která trvala v období od 1.1. 1952 až do 31.12. 1992, učinila z Československa světový unikát nevyskytující se v žádné jiné zemi. Nikde na světě totiž nebyl a není notář postaven do role soudce nebo rozhodce a nikde nebyl a není oprávněn autoritativně rozhodovat ve věcech dědického řízení.

Po znovuoobnovení demokratického státního uspořádání byla státní notářství zrušena a od 1.1. 1993 nahrazena soustavou notářů, jako osobami tzv. svobodného povolání, organizovaných v Notářské komoře České republiky. Novelou občanského soudního řádu číslo 263/1992 Sb. byla rozhodovací pravomoc opět vrácena výlučně soudům a notáři opět vystupují jen v roli soudního komisaře²⁾.

2) blíže k roli soudního komisaře viz kapitola 6.

4. Příslušnost a pravomoc soudů

Pokud jde o **věcnou příslušnost**, je dle § 9 odst. 1 OSŘ příslušný okresní soud a jemu na roveň postavený soud tzn. obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

Funkční příslušnost, tedy jaký soud bude projednávat případná odvolání proti rozhodnutím okresních soudů, určuje OSŘ v § 10 odst. 1. O odvoláních rozhoduje krajský soud resp. Městský soud v Praze, v jehož obvodu se nachází soud prvního stupně, který projednává dědictví. Ani věcná, ani funkční příslušnost nejsou nijak charakteristické pro řízení o dědictví a uplatňují se v mnoha dalších případech.

Naopak **místní příslušnost** soudu je pro řízení o dědictví příznačná. Jedná se totiž o tzv. výlučnou místní příslušnost. § 88 odst.1 písm. 1 OSŘ stanoví příslušným soudem soud, v jehož obvodu měl zůstavitel naposledy bydliště, a neměl-li bydliště nebo nelze-li bydliště zjistit, v jehož obvodu měl naposledy pobyt, není-li ani takový soud, pak je příslušný soud, v jehož obvodu je zůstavitelův majetek, popř. mezi několika takto příslušnými soudy ten z nich, který provedl první úkon ve věci. V drtivé většině případů se řídí tato příslušnost místem posledního bydliště zůstavitele, které představuje zejména adresu na které byl zůstavitel hlášen k trvalému pobytu. Tento trvalý pobyt je registrován v evidenci obyvatel jako tzv. lokační údaj obyvatele vedený Ministerstvem vnitra České republiky. Do tohoto registru mají soudy aj. státní orgány zajištěn neomezený přístup. Místo pobytu je kritériem místní příslušnosti v případech, kdy nelze zjistit trvalé bydliště zůstavitele, zpravidla je tomu tak u osob, které se z nejrůznějších příčin dostaly do tíživé životní situace a ocitly se takřkajíc na ulici. Místo pobytu je pak místo, kde se zůstavitel zdržoval, aniž by bylo možno z okolností usuzovat na jeho úmysl zůstat zde natrvalo. V opravdu výjimečných případech je i toto hledisko nedostatečné. Naštěstí zákon umožňuje soudu zahájit řízení v případě, že zůstavitelův majetek se nachází v obvodu tohoto soudu. Z logiky věci se toto kritérium týká zejména zůstavitelů, kteří se zdržovali delší dobu v zahraničí. Vzhledem k tomu, že od 1.5. 2004 je i Česká republika členským státem Evropské unie a platí u nás mj. zásada svobodného pohybu a pobytu a svoboda usazování (= podnikání) občanů Unie, soudím, že toto doposud výjimečné kritérium bude získávat na své opodstatněnosti.

Na rozdíl od věcné příslušnosti může být místní příslušnost zkoumána jen dokud soud nezačne jednat o věci samé. Zjistí-li soud, že není místně příslušný, vydá usnesení o své místní nepřislušnosti a věc předloží soudu, který považuje za příslušný. Vzniknou-li však

pochybnosti, který soud je příslušný, předloží soud věc k posouzení společně nadřízenému krajskému soudu. Pojistkou v určení místní příslušnosti je Nejvyšší soud ČR, který o ní rozhodne, neuplatní-li se žádné z výše uvedených kritérií.

Další odchylku od předpokládané místní příslušnosti představuje dle § 12 OSŘ přikázání (**delegace**) věci jinému soudu. Rozlišujeme dva její druhy. První tzv. **delegace nutná** přichází v úvahu v případech, kdy jinak příslušný soud nemůže rozhodovat z důvodu, že všichni jeho soudci jsou vyloučení např. proto, že jsou zůstavitelovými dědici, známými zůstavitele či dědiců apod. Soudce je nutno v takovýchto případech vyloučit (§ 14 odst.1 OSŘ), k vyloučení postačí pouhá pochybnost o nepodjatosti soudce. Shledávám to za velmi správné, neboť jen tak je možno striktně uchovat základní zásadu celého občanského soudního řízení – zásadu nestrannosti soudů. Účastníkům je nutno vřele doporučit, aby využili svého práva a podali v případech pochybností námitku podjatosti. Musí tak však učinit nejpozději při prvním jednání ve věci. O svém vyloučení by měl rozhodnout i sám soudce, shledá-li některý z důvodů vyloučení a oznámit to předsedovi soudu, v praxi se tak zpravidla neděje a ponechává se to až na iniciativě účastníků.

Delegace vhodná se jeví jako nejlepší řešení v případech, kdy je vhodné z důvodů hospodárnosti řízení, snížení nákladů soudu a účastníků konat řízení u jiného soudu. Umožňuje to § 12 odst. 2 OSŘ. Návrh může podat kterýkoliv z účastníků. V praxi se jedná zejména o případy, kdy dědic je vysokého věku a bydlí ve větší vzdálenosti od příslušného soudu a přesto se chce jednání účastnit a nepověří žádného svého zástupce.

Je možno konstatovat, že ustanovení OSŘ o místní příslušnosti jsou kvalitním legislativním základem pro volbu vhodného soudu a měla by tak zaručovat rychlé a efektivní vyřízení dědictví³⁾.

Někdy dochází v řízení o dědictví k výskytu tzv. **mezinárodního prvku**⁴⁾, který ovlivňuje pravomoc soudů. V takových případech je nutné rozlišovat, zda měl zůstavitel české státní občanství, nebo zda byl cizím státním příslušníkem. Rovněž je stěžejní otázka, zda se zůstavitelův majetek nachází na našem území, nebo v cizině.

3) Winterová, A., Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část třetí, oddíl B, kapitola 3.

4) Mezinárodní prvek se může projevovat v subjektu právního vztahu, právně významné skutečnosti, předmětu právního vztahu nebo tzv. akcesorickém právním vztahu. Blíže viz Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, 6. vydání, Brno, Doplněk, 2004, kapitola 1.

Byl-li zůstavitel v době smrti českým občanem, je dána pravomoc českých soudů k projednání dědictví vždy (§ 44 věta první zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále jen „ZMPS“). Nachází-li se také majetek na našem území, je tato pravomoc výlučná. Nachází-li se však majetek zůstavitele v zahraničí, projednají tuzemské soudy dědictví jen tehdy, jestliže se majetek vydává k projednání českým orgánům anebo jestliže cizí stát přiznává rozhodnutím českých soudů právní následky (§ 44 věta druhá ZMPS).

Byl-li zůstavitel v době smrti cizím státním příslušníkem, je situace poněkud komplikovanější. České soudy v takovém případě projednají dědictví pouze jestliže stát, jehož byl zůstavitel příslušníkem, nevydává dědictví českých občanů českým soudům, ani nepřiznává rozhodnutím českých soudů právní následky, nebo se odmítne zabývat dědictvím, anebo se nevyjádří. Dále je dána pravomoc českých soudů v případech, kdy měl zůstavitel v ČR bydliště a o projednání dědictví žádá dědic, který se zde zdržuje, nebo jde o nemovitost ležící v tuzemsku ⁵⁾.

V případech, kdy není dána pravomoc českých soudů, provede soud předběžné šetření a vydá účastníkům na jejich žádost úřední potvrzení o výsledku tohoto šetření (§ 175z odst. 1 OSŘ). Má-li být vydán majetek do ciziny, vyrozumí o tom soud české dědice a věřitele oznámením; známým účastníkům se toto oznámení doručí (§ 175z odst. 2 OSŘ).

5) Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, 6.vydání, Brno, Doplněk, 2004, kapitola 30, oddíl 4.

5. Působnost procesních předpisů

Časová působnost procesních právních norem upravujících řízení o dědictví je natolik specifická, že jsem se rozhodl ji věnovat samostatnou kapitolu. Platí totiž, že dědictví soud projednává zásadně podle právních norem, které platily v době smrti zůstavitele (jak vyplývá z části dvanácté, hlavy 1., bodu 12. zákona č. 30/2000 Sb.). Toto pravidlo se však vztahuje pouze na řízení v prvním stupni. V zásadě je používáním této časové působnosti prolamován princip, podle něhož soud vychází a rozhoduje podle stavu, jaký tu je v době vydání rozhodnutí. Když jsem přemýšlel, proč tomu tak je, dospěl jsem k závěru, že tato konstrukce de facto brání nejrůznějším spekulacím, především ze strany dědiců, kteří tak nemohou počítat s tím, že např. po volbách bude vydána pro ně příznivější právní norma upravující řízení o dědictví, a že tak mohou získat více ze zůstavitelova majetku.

Z hlediska časové působnosti můžeme diferencovat několik různých období, v nichž došlo ke smrti zůstavitele a tedy i několik různých procesních právních předpisů, jež je nutno v řízení aplikovat:

1. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období do 31.12. 1950, musí soud postupovat podle císařského patentu č. 208/1854 ř.z., o soudním řízení v nesporných právních věcech.
2. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1951 do 31.3. 1964, musí soud postupovat podle zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád.
3. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.4. 1964 do 31.3. 1983, musí soud postupovat podle zákona číslo 95/1963 Sb. (Notářský řád), ovšem jen do novely provedené zákonem č. 131 /1982. Sb.
4. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.4. 1983 do 31.12. 1991, musí soud postupovat rovněž podle Notářského řádu z roku 1963, ovšem podle novely provedené zákonem č. 134/1982 Sb.

5. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1992 do 31.12. 1992, musí soud postupovat rovněž podle Notářského řádu z roku 1963, ovšem podle novely provedené zákonem č. 519/1991 Sb.
6. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1993 do 31.7. 1998, musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění novely provedené zákonem č. 240/1993 Sb.
7. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.8. 1998 do 31.12. 2000, musí soud postupovat zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění provedeném novelou č. 91/1998 Sb.
8. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 2001 do 31.12 2004, musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění provedeném novelu č. 30/2000 Sb.
9. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 2005 , musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění provedeném zákonem č. 554/2004 Sb. ⁶⁾

6) Mikeš J., Muzikář L., Dědické právo, 2. vydání, Praha, Linde, 2005, kapitola X.

6. Úloha notáře

Jak jsem již výše uvedl, úloha notáře v řízení o dědictví se v průběhu let vyvíjela a v současné době se ustálila na roli notáře pouze coby soudního komisaře. Umožnilo to až převedení rozhodovací pravomoci zpět na soudy, tak jak to bylo a je ve světě obvyklé.

Právním podkladem činnosti notáře jako soudního komisaře v řízení o dědictví jsou § 38 a § 175za až 175zd občanského soudního řádu. Úkony soudu provádí notář jako soudní komisař, a proto se jeho úkony považují za úkony soudu (§ 38 odst. 1 a 3 OSŘ), musí tedy postupovat podle OSŘ. Soudní komisariát je obligatorním institutem v tomto řízení, a proto soud nemůže sám provádět potřebné úkony dědického řízení, ledaže by ještě notář nebyl pověřen prováděním úkonů (§ 91 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, dále jen „JednŘ“), nebo shledal-li by soud, že podklady předložené notářem, nejsou dostatečnými pro rozhodnutí (§ 175 zd odst. 1 OSŘ). Notář však nemůže v tomto řízení vydávat soudní rozhodnutí, protože ta jsou vyhrazena jen soudům, může však vydávat usnesení, kterými se nerozhoduje v meritu věci tzn. usnesení, kterými se upravuje řízení (§ 38 odst. 2 OSŘ). Takto vlastně dochází ke značnému odlehčení agendy soudů a zároveň jsou využívány mnohaleté zkušenosti notářství s dědickým řízením, přičemž je ale zachována rozhodovací pravomoc soudů, což se jeví jako velmi praktické. Notáři se sídlem v obvodu okresního soudu, jsou rovnoměrně pověřováni úkony v řízení o dědictví podle rozvrhu, který na návrh příslušné notářské komory vydá předseda krajského soudu za každý kalendářní rok (§ 175 za OSŘ). V takovémto rozvrhu je uveden nejen notář, kterému je nutno věc přidělit, ale rovněž je pamatováno na situace, kdy soudní komisař bude vyloučen (§17a OSŘ), nebo mu bude věc odňata (§ 175 zb OSŘ).

Notář může rovněž prověřit další osoby výkonem určitých činností v řízení o dědictví. Notářského koncipienta, který je u něj zaměstnán nebo jiného zaměstnance může notář písemně pověřit, aby samostatně prováděl určité úkony, zejména se může jednat o předběžné šetření, zjišťování stavu a obsahu závěti, šetření v Centrální evidenci závětí (blíže viz kapitola 8.1.) apod. Notářský kandidát a notářský koncipient po splnění určitých kvalifikačních podmínek, mohou být pověřeni dokonce k samostatnému provádění všech úkonů řízení. Notář však ve všech případech pověřeni odpovídá za provedené úkony (§ 103 odst. 3 JednŘ).

Notář, notářský koncipient, notářský kandidát a jiní pracovníci notáře jsou povinni zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvědí v souvislosti s prováděním

úkonů v dědickém řízení, tuto povinnost musí dodržet i po případném odvolání notáře resp. skončení pracovního poměru zaměstnanců (§ 104 JednŘ).

Soud může odejmout věc pověřenému notáři, jestliže přes předchozí upozornění způsobí zbytečné průtahy v soudním řízení. Soud pak pověří úkony v řízení o dědictví jiného notáře podle rozvrhu práce (§ 175 zb OSŘ). Předně je nutno poznamenat, že zákon nestanoví žádnou lhůtu, ve které má notář povinnost provést potřebné úkony (k lhůtám viz kapitola 12.). Notář však musí postupovat účelně a bez průtahů a tak aby účastníci byly jeho úkony co nejméně zatěžováni (§ 259 odst. 1 instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR, kterou se vydává vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „KancŘ“). V případě, kdy soud shledá, že jsou dány dostatečné důvody pro odnětí věci a věc notáři odejme, musí rovněž pověřit nového notáře, neboť jak již výše uvedeno, soudní komisariát je institutem obligatorním.

Jestliže bude ustanoven zástupce, náhradník nebo bude jmenován nový notář, převezme věci, v nichž již soudem byla udělena pověření (§ 175 zc odst. 1 OSŘ).

Zástupce zastává soudní komisariát do doby, než odpadne důvod, pro který byl notáři zástupce ustanoven. Náhradník tak činí do doby než bude notářský úřad po zemřelém nebo odvolaném notáři obsazen. Jestliže bude nástupcem ustanoven notářský kandidát považuje se po dobu zastupování za notáře (§ 175 zc odst. 2 OSŘ). Výše popsany institut převzetí věci, má sloužit zejména k tomu, aby dědická řízení nebyla zbytečně prodlužována.

Mezi nejdůležitější povinnosti notáře patří zejména příprava všech potřebných podkladů včetně návrhů pro vydání usnesení soudu (§175 zd OSŘ). Soudní komisař je povinen v řízení o dědictví předložit všechny podklady potřebné pro rozhodnutí ve věci, návrhy soudních usnesení v potřebném počtu stejnopisů, návrhy realizačních průkazů a všech jiných opatření jež je třeba učinit.

Aby podklad pro rozhodnutí byl opravdu úplný a rovněž, aby mohl notář zodpovědně činit další úkony, které mu zákon ukládá, jakými je zejména také provádění neodkladných opatření (viz 8.4.), ochrana dědictví proti neoprávněným zásahům, prodej věcí, zjišťování hodnoty zůstavitelova majetku, soupis na místě samém apod., je stanovena povinnost příslušných tj. potřebných orgánů státní správy nebo samosprávy poskytovat notáři potřebnou součinnost (§ 175g OSŘ), tak aby řízení probíhalo pružně a postup v řízení nebyl ze strany těchto orgánů zbytečně zdržován. Orgány, které vedle notáře spolupůsobí v řízení tím, že mu poskytují potřebnou součinnost tzn. zejména informace o majetku zůstavitele, jsou hlavně katastrální a obecní (městské, obvodní) úřady.

Připravené podklady však nemusí být úplné (tzn. např. nepokrývají veškerý majetek zůstavitele), v takovém případě by měl soud věc vrátit notáři se žádostí, aby provedl odstranění např. nesrozumitelnosti, zmatečnosti, doplnění a případně tíž další potřebné úkony. Bohužel, již z vlastní zkušenosti vím, že ne vždy se soud zabývá tím, zda podklad notáře je pro rozhodnutí úplný, a tak se nejednou stalo, že soud vydal usnesení, aniž by v něm byl zahrnut veškerý majetek zůstavitele. Pocházím z venkova, kde se velmi často setkáváme s tím, že není dosud vypořádáno celé dědictví po zůstaviteli. Zejména mám na mysli případy, kdy zůstavitel vlastnil nemovitý majetek ve více katastrálních územích a notář se zpravidla omezil pouze na šetření po majetku tam, kde měl zůstavitel bydliště. Toto nevypořádané dědictví (mnohdy i desítky let) způsobuje nemalé problémy např. při zcizování a zejména pronájmech nemovitostí, kdy složitou, téměř detektivní práci potenciální nájemce musí pátrat po dědicích a rovněž i po dědicích dědiců. Čelit těmto problémům se mi jeví jako poměrně obtížné, neboť mnohdy ani dědici sami nevědí o zůstavitelově majetku. Nejvhodnějším řešením tak, aby bylo předejito neúplným podkladům a rovněž tak usnesením soudů, považuji zejména pečlivější práci jednotlivých notářů resp. jejich pověřených zaměstnanců a rovněž tak těsnější spolupráci např. někdy i s mnoha katastrálními úřady.

7. Zahájení řízení o dědictví

Řízení o dědictví zahajuje příslušný soud na základě toho, že se dozví, že někdo zemřel, nebo byl prohlášen za mrtvého. Zahájení i průběh řízení je ovládán zásadou ofițiality⁷⁾. Jak se soud dozví, že je třeba zahájit řízení o dědictví?

První, zpravidla nejčastější, je oznámení příslušného orgánu státní správy, pověřeného vedením matriky, soudu příslušnému k projednání dědictví. Příslušnými orgány jsou obecní, městské, obvodní úřady a magistráty. Tato konstrukce by měla zaručovat to, že žádné dědictví nezůstane nezjištěno a následně neprojednáno.

Samozřejmě není ani vyloučeno, že se soud dozví o nutnosti zahájit řízení o dědictví jiným způsobem – může to být zejména návrh osob, které se považují za dědice a mají tedy zájem, aby bylo dědické řízení zahájeno. Rovněž může docházet k zahájení řízení na základě oznámení Policie ČR, zdravotnických zařízení, ústavů sociální péče apod. Návrh k zahájení řízení může vycházet i od pozemkových úřadů, které v rámci jednoduchých a komplexních pozemkových úprav⁸⁾ odhalí nemovitý majetek, který nebyl dosud v dědickém řízení vypořádán.

Je-li řízení zahajováno bez návrhu, dojde k jeho zahájení usnesením (§ 82 odst. 1 OSŘ). Je tomu tak v drtivé většině případů. Spíše výjimečně (zpravidla až dodatečné projednání dědictví - viz kapitola 13) je řízení zahajováno na návrh a v takovém případě je řízení zahájeno okamžikem, kdy návrh došel soudu. Po zahájení se řízení rozpadá na dvě nejvýznamnější části, kterými jsou předběžné šetření (§ 175 d OSŘ) a vlastní projednání dědictví (§ 175j n. OSŘ).

7) Zásadu ofițiality můžeme řadit mezi základní principy civilního procesu. Vyplyvá z ní skutečnost, že zahájení řízení a vymezení jeho předmětu náleží soudu. Blíže viz Winterová A. a kol., 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část druhá, kapitola 3.

8) Jednoduché a komplexní pozemkové úpravy jsou opatření, která směřují k racionálnějšímu využívání zemědělských a lesních pozemků. Blíže zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech, ve znění pozdějších předpisů.

8. Předběžné šetření

Jak jsem již uvedl, řízení o dědictví se skládá ze dvou hlavních částí. Předběžné šetření je onou první částí, ve které dochází k získávání údajů potřebných k posouzení dědických nároků, pro zjištění dědiců, zůstavitelova majetku, jeho dluhů apod. V případě, že zůstavitel zanechal závěť, zjišťuje se její stav a obsah. Tyto úkony může vykonávat již notář v roli soudního komisaře (§ 175za OSŘ). Již v této fázi řízení o dědictví je nutná pečlivá práce a součinnost všech zainteresovaných stran tak, aby byly veškeré údaje (zejména o majetku a okruhu oprávněných dědiců) náležitě objasněny a nevystala tak zbytečně v budoucnu nutnost dodatečného projednání dědictví.

8.1. Závěť

Závěť, označovanou také jako testament, poslední vůle, či poslední pořízení, můžeme chápat jako jednostranný projev vůle zřizovatele o tom, komu má po jeho smrti připadnout zachovaný majetek. V současné době můžeme rozlišovat závěti sepsané formou notářského zápisu a závěti vlastnoruční. Vlastnoruční závěti jsou buď holografní nebo alografní. Holografní závěť musí být sepsána zůstavitelem vlastní rukou a alografní může být sepsána za pomoci technických prostředků zůstavitele, ovšem požaduje se účast několika svědků⁹⁾. Toliko z pohledu hmotného práva, dále se již budu závětem věnovat z hlediska práva procesního.

V rámci předběžného šetření notář zjistí, zda v evidenci závětí vedené podle zvláštního právního předpisu (§ 35a NotŘ) je evidována závěť zůstavitele (§ 175c písm. a) OSŘ). Notářská komora ČR zřizuje a provozuje Centrální informační systém (dále jen „CIS“), a to pro účely centralizovaného a rychlého vyhledání závětí (§ 29 předpisu Notářské komory ČR o organizačním řádu Notářské komory ČR a notářských komor dále jen „OrgŘN“) jehož účelem je poskytovat notářům a notářským komorám informace ze souborů dat jednotlivých aplikací (§ 30 OrgŘN).

9) Knappová M., Švestka J. a kol., Občanské právo hmotné 3. díl, třetí vydání, Praha, Aspi, 2002, hlava třicátá druhá, § 2

Jednou z nejvýznamnějších aplikací je „ Aplikace závěti“, která obsahuje centrální evidenci všech závětí, listin o vydědění a listin o odvolání těchto úkonů a centrální evidenci listin o ustanovení správce dědictví, listin o odvolání listin o ustanovení správce dědictví a listin o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví (§ 46a odst. 1 OrgŘN)¹⁰⁾. Vzhledem k tomu, že notáři mají povinnost zapisovat do CIS veškeré závěti, které pořídí, jedná se o jeden z velmi významných prvků, který přispívá k rychlejšímu postupu v dědickém řízení, de lege ferenda by určitě bylo vhodné evidovat v tomto systému všechny závěti, nejen ty, které sepíše notář. Myslím, že za určitý poplatek, by mohli notáři evidovat i závěti jimi nepořízené. V případě, že by zákon stanovil tuto povinnost evidovat všechny závěti, tak jako je tomu nyní u listin o správě dědictví, napomohlo by to velmi výrazně k urychlení řízení o dědictví a rovněž by se vyloučilo mnoho případů dodatečného projednání dědictví.

Když notář zjistí, že zůstavitel zanechal závěť, zjistí jejich stav a obsah (§ 175d odst. 2). Notář zjišťuje obsah všech závětí bez ohledu na to, jakou formou byly pořízeny (notářským zápisem, vlastní rukou či písemně za účasti svědků). Stav a obsah závěti a listiny o vydědění sepsaných do 31.12.1992 tehdejšími státními notářstvími však zjišťuje okresní soud, u něhož jsou uloženy. O takovémto šetření sepíše notář protokol v němž mj. uvede, kdo mu závěť odevzdal, za jakých okolností a kde byla závěť nalezena. Po jejím přezkoumání založí její originál, pokud závěť není sepsána ve formě notářského zápisu, do sbírky prohlášených závětí vedené soudem (§ 175d odst. 3 OSŘ).

8.2. Listina o vydědění

Listinou o vydědění rozumíme jednostranný projev vůle zřizovatele, jímž vylučuje z dědění určitou osobu, nebo určité osoby. Zůstavitel však nemůže vydědit kohokoliv a pro cokoliv, ale musí být přesně dodrženy zákonné požadavky. Podle § 469a odst. 1 OZ může zůstavitel vydědit pouze svého potomka, a to jen z některých důvodů. Zůstavitel ho může vydědit, pokud vedl trvale nezřízený život, byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání alespoň jednoho roku, trvale neprojevoval opravdový zájem o zůstavitele a neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo jiných závažných případech.

Z procesního hlediska platí o listině o vydědění obdobně vše, co jsem uvedl o závěti.

10) www.nkcr.cz

8.3. Listina o ustanovení správce dědictví

Listina o ustanovení správce dědictví (dále jen „listina o správě dědictví“) je jednostranným projevem vůle zůstavitele jímž zůstavitel stanovuje, aby jeho veškerý majetek popř. určitou část majetku nebo i podnik spravovala od okamžiku jeho smrti do skončení řízení o dědictví určitá osoba. Listinu o správě dědictví lze pořídit jen ve formě notářského zápisu, stejně tak ji může zůstavitel kdykoliv za svého života formou notářského zápisu odvolat. Jaké jsou obligatorní náležitosti listiny? Předně v ní musí být uveden rozsah majetku, který má být spravován, osoba, která má být správcem dědictví a také souhlas této osoby s ustanovením do funkce správce dědictví. I tento „budoucí správce“ může svůj souhlas odvolat formou notářského zápisu, tímto se listina ruší.

Notář rovněž musí ověřit její existenci, případně stav a obsah. Je rovněž evidována v CIS Notářské komory ČR, zkrátka platí i zde to, co jsem již uvedl v kapitole 8.1. o závětech.

8.4. Neodkladná opatření

Činnost soudního komisaře se v předběžném šetření neomezuje jen na výše popsaná šetření týkající závěti, listin o vydědění, listin o správě dědictví a listin o jejich odvolání, nýbrž musí také činit neodkladná opatření (§ 175 e OSŘ), a to všude tam, kde to vyžaduje obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků. V takovém případě může soudní komisař konat i bez návrhu. Zákon demonstrativně vypočítává tato opatření a za nejvýznamnější považuje svěření věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti, prodej věcí, jež nelze uschovat bez nebezpečí škody a ustanovení správce dědictví. Je z toho jasně patrné, že účelem těchto neodkladných opatření je zabránit ztrátám a poškozením majetku. Nelze však jimi řešit problémy vyplývající z užívání věcí mezi dědici. Z povahy nezbytnosti také plyne, že tato opatření nesmí být v žádném případě nadužívána a při jejich užití musí být v maximální míře šetřena práva osob na dědickém řízení nezúčastněných.

Právě v rámci provádění neodkladných opatření dochází k tzv. zajištění dědictví. Toto zajištění provádí notář a rozumíme jím zejména mnoho úkonů, z nichž některé zákon demonstrativně vypočítává. Patří sem tedy hlavně uložení věcí u soudu nebo u schovatele. V těchto případech je samozřejmě nutno vždy individuálně zvážit, jaké věci je vhodné uložit u soudu a jaké naopak u schovatele. V praxi se rozlišuje zejména podle jejich hodnoty a

charakteru. Mezi další možnosti zajištění dědictví patří zapečetění věcí v zůstavitelově bytě nebo na jiném vhodném místě, soupisem na místě samém a zákazem výplaty u dlužníka. Zapečetění bytu je však vhodné a možné pouze tehdy, když zůstavitel žije v bytě sám a právo užívat byt nemá jiná osoba (srov. 82 JednŘ), v opačném případě notář provede v přítomnosti účastníků soupis věcí na místě samotném tj. v bytě - rovněž však i na jiných místech (srov. 83 JednŘ). To se velmi podobá soupisu věcí při výkonu rozhodnutí, v řízení o dědictví však platí povinnost, právě aby účastníci byly přítomni, resp. aby byla alespoň přítomna nezúčastněná osoba. Význam tohoto rozdílu spatřuji v tom, že výkon rozhodnutí má jakýsi sankční charakter, a proto je dána vykonavateli možnost provádět soupis i bez účastníků řízení.

8.5. Správce dědictví

Správce dědictví je institut, který s účinností od 1. 1. 2005 doznal z procesního hlediska zásadní změny, které spočívají zejména ve zvýraznění role zůstavitele při výběru odpovědného správce dědictví. Jedná se tedy o osobu, kterou může především zůstavitel ustanovit, aby se po jeho smrti náležitě starala o veškerý jeho majetek, a to až do pravomocného skončení dědického řízení. Jak jsem již uvedl (viz 8.3.) je to možné prostřednictvím tzn. listiny o ustanovení správce dědictví, již lze pořídit pouze ve formě notářského zápisu. Správce je povinen postupovat při správě majetku tak, aby nedocházelo k poškození nebo ztrátě tohoto majetku, měl by se rovněž snažit o jeho přiměřené a obvyklé zvýšení. Z hlediska práva procesního, právě ustanovení správce spadá do přípravné fáze dědického řízení, v němž je rovněž dáva soudu možnost, aby jej ustanovil v případě, že tak zůstavitel neučinil a žádá-li to obecný nebo důležitý zájem účastníků (§ 175 f odst. 1 OSŘ). Povinnost správce dědictví ujmout se své funkce nastává ihned, jakmile se dozví, že zůstavitel zemřel, nejpozději však v okamžiku, kdy byl o smrti zůstaviteli informován soudem. Nepořídí-li zůstavitel listinu o ustanovení správce dědictví, listina nepokrývá veškerý zůstavitelův majetek, správce dědictví zemřel, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo mu byla omezena, může i soud ustanovit správce dědictví. Soud tak učiní usnesením, proti němž je přípustné odvolání, ale již není přípustné dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu v této věci, v čemž spatřuji významný prvek urychlující celé řízení. Správce ustanovený soudem je povinen ujmout se výkonu své funkce následující den po doručení usnesení.

Správce může být ustanovena jak fyzická osoba (způsobilá k právním úkonům), tak právnická osoba. Soud vybírá především z okruhu potencionálních dědiců. Otázkou je, zda je to správné a není-li to v rozporu s posláním institutu správce. Na jedné straně lze mít za to, že dědic se bude o majetek, který mu případně starat lépe, než kdo jiný, na straně druhé však může docházet ke kolizi zájmů v případě více dědiců. Je nutno proto velmi pečlivě přezkoumat všechny okolnosti řízení, neboť se domnívám, že není možno obecně stanovit, kdo by měl být správcem.

Správce je povinen se o majetek řádně starat a za tím účelem může provádět rovněž majetkové dispozice, ovšem přesahují-li tyto dispozice rámec obvyklé správy, může je správce učinit jen se souhlasem dědiců a s přivolením soudu (§ 175 r odst. 2 OSŘ). Má se tak zabránit případnému neúčelnému nakládání, ovšem v případech, kdy dojde k rovnosti hlasů a bude tak rozhodovat soud, může to mít negativní dopad na délku řízení. Správce rovněž musí alespoň dvakrát ročně podávat soudu zprávu o své činnosti.

Aby se zabránilo negativním dopadům nejen na délku řízení, ale rovněž např. na velikosti dědických podílů, dává zákon soudu široké možnosti působení na správce, který řádně neplní své povinnosti. První možností je uložení pořádkové pokuty až do výše 50.000,-- Kč (§ 175 f odst. 8 a § 53 OSŘ). Další možností je zproštění funkce, a to v případech, kdy je správce nezpůsobilý k řádnému výkonu funkce, nebo zůstal-li přes výzvu soudu, aby se ujal své funkce, nečinný (§ 175d odst. 4 OSŘ). Způsobí-li správce při výkonu své funkce jakoukoliv škodu na zůstavitelově majetku, odpovídá za ni podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu (§ 420 OZ).¹¹⁾

8.6. Počáteční překážky řízení

Pod počátečními překážkami řízení je nutno spatřovat takové překážky, pro které soud řízení o dědictví již v jeho počátcích zastaví. Důvody pro zastavení řízení jsou dva. Prvním důvodem je skutečnost, že zůstavitel nezanechal žádný majetek a druhý, velmi podobný, důvod je ten, že zůstavitel v době smrti vlastnil majetek pouze nepatrné hodnoty.

11) Protivová M., Správce dědictví de lege ferenda, Ad Notam, 30.4. 2004

8.6.1. Žádný majetek

O tom, že zůstavitel nezanechal žádný majetek může hovořit nejen když zůstavitel nevlastnil v době smrti žádné věci movité, ani nemovité, ale rovněž tehdy, vlastnil-li je, ovšem jsou bezcenné – dle obvyklé ceny (blíže viz kapitola 9.8.). V takovém případě tedy soud řízení zastaví (§ 175h odst. 1 OSŘ), neboť takové řízení by zcela jistě nebylo ani účelné, ani hospodárné.

8.6.2. Majetek nepatrné hodnoty

Jestliže zůstavitel sice majetek zanechal, ale tento majetek má pouze nepatrnou hodnotu, může jej soud vydat tomu, kdo se postaral o pohřeb, a následně řízení zastavit (§ 175h odst. 2 OSŘ). Za majetek nepatrné hodnoty v současné době považuje takový majetek, kdy výše aktiv dosahuje částky mezi 10.000,-- Kč až 15.000,-- Kč¹²⁾. Ve výše uvedeném ustanovení můžeme sledovat jakýsi průlom do zákonné dědické posloupnosti, neboť obstaravatel pohřbu mohou být i osoby zcela rozdílné od dědiců, a přesto mohou ex lege nabýt majetek zůstavitele. Vypravovatel pohřbu však nabývá vlastnické právo k majetku rozhodnutím státního orgánu (§ 132 OZ). Tato možnost se sice může zdát jaksi protismyslná, ale jedná se o ustanovení nanejvýš praktické a je třeba jej obhájit, právě proto, že se zde jedná o majetek nepatrné hodnoty. Z logiky věci vyplývá, že při zastavení řízení (§ 175h odst. 1, 2 OSŘ) se nezkoumá dědické právo, ani se neřeší spory o něj, neboť by to bylo neúčelné.

Je-li řízení zastaveno, celé řízení o dědictví končí. Není-li však zastaveno, končí zde pouze tzv. předběžné šetření a dědické řízení se dostává do druhé hlavní části, a sice k tzv. projednání dědictví^{13), 14)}.

12) S IV, s. 814

13) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005

14) Winterová A.a kolektiv, Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 2. vydání, Praha, Linde, 2005

9. Projednání dědictví

Projednání dědictví je druhou hlavní částí řízení o dědictví a připadá v úvahu pouze tehdy, nebylo-li řízení zastaveno (§ 175h odst. 1, 2 OSŘ). V rámci projednání dědictví dochází k celé řadě úkonů, mezi něž patří zejména vyrozumění o dědickém právu, příprava jednání, vyšetření dědického práva, vypořádání společného jmění manželů, soupis zůstavitelova majetku, určení obvyklé ceny zůstavitelova majetku a vydání závěrečného usnesení. Jednotlivým úkonům a institutům se bude dále věnovat samostatně.

9.1. Vyrozumění o dědickém právu

Nevyplyne-li z předběžného šetření, že zůstavitel nezanechal dědice, vyrozumí soud ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou dědici, o jejich dědickém právu (§ 175i odst. 1 OSŘ). Rovněž však soud tyto osoby musí poučít o možnosti dědické právo odmítnout – ve lhůtě jednoho měsíce od tohoto vyrozumění. Tato lhůta může být soudem z důležitých důvodů prodloužena. Domnívám se však, že v rámci zkrácení řízení by tato lhůta mohla být i poloviční. Samozřejmě musí tyto osoby i poučít o způsobu a následcích odmítnutí dědictví ¹⁵⁾. Vyrozumění se provádí buďto písemně a doručuje se do vlastních rukou, nebo je dáno ústně a v protokolu se uvede, že se tak stalo (§ 175i odst. 2 OSŘ). Zastávám názor, že vyrozumění o dědickém právu je natolik závažnou skutečností, že by mělo být vždy doručováno jen do vlastních rukou, aby byla opravdu jistota, že se adresát o svém právu dozví.

Složitější situace nastává v případech, kdy dědic, nebo jeho pobyt není znám. Soud v takových případech provádí vyrozumění vyhláškou (§ 50h OSŘ), kterou umístí na svou úřední desku. Za moderní a progresivní prvek považuji povinnost soudu zveřejňovat od 1. 1. 2005 vyhlášky i způsobem umožňujícím dálkový přístup ¹⁶⁾. Jak jsem však sledoval stránky jednotlivých soudů, musím bohužel zkonstatovat, že soudy se mnohem více drží mnohaleté zaběhlé praxe a zveřejňování čehokoliv na internetu je spíše raritou ¹⁷⁾.

15) blíže § 463, 465, 466, 467 OZ

16) Možnost dálkového přístupu je dnes zpravidla realizována zveřejněním relevantních informací na webových stránkách povinného subjektu.

17) www.justice.cz

Věřím však, že postupem času si soudy tuto progresivní činnost rovněž plně osvojí a ušetří tak občanům spoustu mnohdy i velmi zbytečných návštěv soudních budov a sledování nepřehledných nástěnek.

9.2. Opatřování podkladů pro jednání

Jednání není možné provést, aniž by pro něj nebyly řádně připraveny veškeré podklady. Notář by si měl každé jednání připravit tak, aby jej mohl skončit při jediném jednání (§ 114 a odst. 1 OSŘ). Z takto nastaveného zákonného požadavku jasně vyplývá, že notář by měl být velmi pečlivý a měl by se snažit o komplexní zjištění všech údajů o zůstavitelově majetku, což se bohužel v praxi mnohdy neděje. Notář tedy navazuje na výsledky předběžného šetření a provádí další úkony a zejména šetření o zůstavitelově majetku, který může zahrnovat movité a nemovité, peněžní prostředky na účtech bank, vklady na vkladních knížkách, ale také pohledávky a dluhy zůstavitele.

Movité věci, které notář mohl zajistit už v rámci neodkladných opatření (§ 175e odst. 1 OSŘ), v této fázi nechá ocenit. Ocenění vychází zejména z údajů účastníků řízení, které jsou ve složitějších případech prověřeny místním šetřením a pro věci mimořádné hodnoty je zpravidla přibrán znalec z příslušného oboru (o oceňování viz blíže kapitola 9.5.). Ten je zpravidla přibrán i v případech, kdy zůstavitel vlastnil automobil, motocykl, traktor aj. dopravní prostředek. Dále jsou případně zajištěny peníze v hotovosti.

Co se týče zjišťování, zda byl zůstavitel majitelem vkladů na vkladních knížkách či majitelem bankovních účtů, vychází notář zejména z výpovědí účastníků řízení, které následně prověřuje u předpokládaných finančních ústavů.

Vlastnické právo k nemovitému majetku je od 1.1. 1993 přesně vedeno ve znovu obnoveném Katastru nemovitostí České republiky¹⁸⁾, jehož správou je jako ústřední orgán pověřen Český úřad zeměměřičský a katastrální. Každý vlastník resp. spoluvlastník má „svůj“ tzv. list vlastnictví (dále jen „LV“), z něhož je jasně patrné jméno, příjmení, adresa, rodné číslo a velikost (spolu)vlastnického podílu vlastníka nemovitostí.

¹⁸⁾ Od 1.1.1993 nabyla účinnost zcela nová právní úprava (zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění občanský zákoník a některé další zákony, zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon) a zákon č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech).

Z údajů o nemovitostech se z něj dozvíme okres, obec a katastrální území, u staveb část obce v níž se nacházejí, jejich číslo popisné popř. evidenční, způsob využití, na jaké parcele se nacházejí, u pozemku jejich čísla parcelní a výměru, a pokud již pozemky nejsou vedeny ve zjednodušené evidenci, rovněž jejich druh a způsob využití. ZLV rovněž může notář zjistit nejrůznější omezení vlastnického práva zejména věcná břemena, předkupní či zástavní práva. Získávání údajů z katastru nemovitostí je dnes velmi snadné. Od 1. 1. 2004 ČÚZK totiž zprovoznil tzv. Dálkový přístup do Informačního systému katastru nemovitostí České republiky ¹⁹⁾, kam se může přihlásit nejen každý notář, ale i všichni občané ČR po zaregistrování na ČÚZK. Notář, který zadá jméno zůstavitele, okamžitě zjistí, zda byl zůstavitel vlastníkem nebo spoluvlastníkem nějaké nemovitosti v daném katastrálním území. Problém však může nastat s rozsahem katastrálních území uváděnými účastníky řízení notáři. Např. v regionu, ve kterém žijí se při pozemkové reformě během 1. Československé republiky prodávaly pozemky běžně jediné osobě až v několika katastrálních územích. Následně, v dobách kolektivního hospodaření, byly mnohé pozemky sloučeny s jinými v rámci tzv. hospodářsko-technických úprav pozemků ²⁰⁾ a faktický zanikly. Při řízení o dědictví pak nejedni dědici nevědomky notáře neinformují o těchto parcelách, neboť o nich zpravidla ani nevědí. Někteří notáři pak, neznalí historie pozemkových reformách na našem území, vůbec nepátrají v okolních katastrálních územích a velmi jednoduše se tedy stane, že není podchycen veškerý zůstavitelův majetek a třeba i po mnoha desítkách let vystává potřeba dodatečného projednání dědictví. O oceňování nemovitostí pojednávám dále (viz. kapitola 9.5.).

19) www.cuzk.cz

20) Hospodářsko-technické úpravy pozemků probíhaly v období socialismu a jejich hlavním posláním bylo vytvořit, pokud možno, co největší půdní celky tak, aby mohly být obhospodařovány těžkou zemědělskou technikou. Tyto úpravy nebraly ohled na vlastnická práva k pozemkům. Prioritní bylo jejich užívání jednotnými zemědělskými družstvy a státními statky. Pramenem úpravy bylo nařízení vlády č. 47/1955 Sb.

9.3. Účastníci řízení

Za účastníky řízení o dědictví je nutno předně považovat ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici (§ 175b OSŘ). Tato konstrukce vyplývá z hmotného dědického práva a měla by zaručovat, že účastníkem řízení budou jen osoby, které budou rovněž dědit. Ovšem účastníkem řízení může být rovněž navrhovatel (§ 94 odst. 2 OSŘ), a to zpravidla v případech, kdy se soud o úmrtí zůstavitele nedozvídá od matričního orgánu či policie. V takovém případě soud s navrhovatelem jedná do doby, než případně zjistí, že navrhovatel nebude dědit. Koho je tedy dále potřebné považovat za účastníka řízení? V případech, kdy zůstavitel zanechal závěť, jsou za účastníky řízení považováni nejen všichni závětní dědici, rovněž však také dědici neopominutelní (§ 479 OZ) a osoby zařazené do jednotlivých skupin dědiců (§ 473 až 475a OZ). Zanechal-li zůstavitel listinu o vydědění je účastníkem řízení rovněž vyděděný potomek. Při dědění ze zákona jsou zpočátku účastníky řízení jen ti, kteří jsou k dědění povoláni na prvním místě tj. dědici první dědické skupiny (§ 473 OZ). Všechny výše uvedené osoby jsou účastníky řízení jen do doby, dokud se neprokáže, že k jejich dědění nedojde např. se zjistí, že potomek byl platně vyděděn, soud tedy s takovou osobou dále nejedná.

Není-li osob o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, stává se účastníkem řízení stát (§ 175b OSŘ). Stát v řízení jedná prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, jakožto nově vzniklého úřadu, který vznikl v souvislosti se zánikem okresních úřadů.

Věřitel je dalším subjektem, jež může být za určitých okolností účastníkem řízení. Jedná se pouze o případy, kdy jde o likvidaci dědictví, přenechání předluženého dědictví věřitelům či uzavření dohody o vypořádání dědictví rozdílně od obecné úpravy (§ 470 OZ). Účast věřitele ve zmíněných případech dědického řízení má poskytovat záruky spočívající v možnosti účinného hájení práv vyplývajících z jeho pohledávky.

Z povahy věci vyplývá, že účastníky řízení o dědictví mohou být i jiné osoby tzn. ty jichž se řízení nějakým způsobem dotýká, nebo v něm mají nějakou povinnost. Mezi tyto osoby řadíme zejména pozůstalého manžela, znalce, svědky, tlumočníky a rovněž také správce dědictví.

9.3.1. Procesní nástupnictví

Potřeba procesního nástupnictví vyvstane vždy, když v průběhu řízení o dědictví účastník ztratí způsobilost být účastníkem. Nejčastějšími důvody ztráty způsobilosti jsou zejména smrt, prohlášení za mrtvého, omezení či ztráta způsobilosti k právním úkonům fyzické osoby a zánik právnické osoby. Aby bylo možno v řízení pokračovat, je nutné vypořádat se s otázkou, kdo se stane procesním nástupcem. Dědici se stávají procesními nástupci fyzické osoby a v určitých případech (viz 9.3.) rovněž stát. Za procesního nástupce právnické osoby nutno považovat toho, kdo po její zániku či sloučení vstoupil do jejích práv a povinností. Soud vydá o tom, kdo bude procesním nástupcem, usnesení, proti němž je přípustné odvolání.

9.3.2. Zastoupení účastníků

Účastník dědického řízení, který nemá procesní způsobilost, musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem (§ 22 OSŘ), přičemž procesní způsobilostí zde rozumíme způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony, neboli způsobilost před soudem samostatně jednat. Zastoupen však musí být i takový účastník řízení, který má sice způsobilost k právním úkonům, avšak ne v plném rozsahu. O takovémto zastoupení rozhoduje vzhledem k okolnostem případu předseda senátu (§ 23 OSŘ). Výše uvedenými zákonnými zástupci jsou zpravidla rodiče nezletilých nebo osvojitelé, jde-li o osvojené dítě a v případě osob zbavených způsobilosti k právním úkonům, nebo osob jimž byla tato způsobilost omezena, je zákonným zástupcem jejich soudem určený opatrovník..

Pro případ, že by se mohly zájmy zástupce a zastoupeného dostat do rozporu, řeší tuto situaci zákon tak, že umožňuje ustanovení tzv. kolizního opatrovníka. Jedná se zpravidla o vztah rodičů a jejich nezletilých potomků. Nemůže-li tedy dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka. Tímto opatrovníkem zpravidla soud ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (§ 37 odst.2 ZOR).

Zpravidla v případech, kdy lze očekávat, že řízení by mohlo být značně komplikované, je možno se nechat rovněž zastoupit advokátem, nebo notářem. Notář však nesmí zároveň plnit funkci soudního komisaře, aby byl nepochybně odstraněn střet zájmů. V praxi je zastupování těmito „osobami práva znalými“ realizováno zejména v situacích, kdy je dán velký okruh oprávněných dědiců, očekávají se spory o dědické právo či aktiva a pasiva apod.

Zastoupení v dědickém řízení je možné rovněž na základě plné moci, která může být udělena zástupci buď pro celé řízení, pak hovoříme o tzv. procesní plné moci, nebo jen pro určitou část řízení resp. jen pro určité úkony, jde o tzv. prostou plnou moc. Zástupci, jež si účastník zvolil, udělí plnou moc písemně, nebo ústně do protokolu (§ 28 odst. 1 OSŘ). V současné době je připuštěna a v praxi rovněž hojně využívána možnost, aby některý z dědiců zplnomocnil jiného dědice, aby ho v řízení o dědictví zastupoval. Vyloučena není ani možnost, aby např. z deseti oprávněných dědiců udělilo devět z nich plnou moc zbylému dědici. Tato situace se mi jeví zcela očividně jako střet zájmů. Soud sice individuálně přezkoumává, zda ke střetu zájmů nedochází a zpravidla střet zájmů zkonstatuje pouze v případech, kdy zplnomocněný dědic využívá svého oprávnění na úkor ostatních dědiců²¹⁾. V praxi jsou hojně využívány tzv. formulářové, blanketní plné moci, do nichž se doplňují jen údaje o zmocniteli a zmocněnci. Tyto plné moci jsou formulovány velice široce a obsahují zpravidla mnoho právních pojmů, kterým někteří lidé nerozumí, a tak je tu velké nebezpečí zneužití této plné moci v neprospěch zmocnitele. Dle mého názoru by zákonodárce de lege ferenda měl do zákona vložit ustanovení, ve kterém by se zastupování dědiců navzájem považovalo obecně ex lege za střet zájmů, a tedy nepřípustné. Skutečnost, kdy podpisy na plné moci nemusejí být úředně ověřeny, považuji rovněž za trvale neudržitelnou. Je sice dána možnost, aby předseda senátu rozhodl o nutnosti ověřit podpisy, na plné moci (§ 28 odst. 4 OSŘ), ale spatřuji v tom jen další možnost průtahu řízení. Jak dochází k zániku plné moci? Zmocnitel i zmocněnec ji mohou odvolat, účinky odvolání pak nastávají dnem, kdy oznámení o odvolání dojde soudu. K zániku plné moci rovněž dochází smrtí zmocnitele či zmocněnce, předložením nové plné moci, v níž je zastupováním pověřena jiná osoba nebo také v případě, že zastupovaný přestal být účastníkem řízení (např. bylo-li prokázáno, že byl vyděděn)²²⁾.

21) R 49/75

22) Winterová A. a kolektiv, *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část třetí, oddíl C, kapitola 1.

9.3.3. Prohlášení konkurzu na účastníka řízení o dědictví

Během řízení o dědictví může dojít rovněž k poměrně vzácným případům, na které však zákon pamatuje. Jedná se o případy, kdy v průběhu řízení o dědictví dojde k prohlášení konkurzu na majetek některého z účastníků řízení. Jakási provázanost konkurzního a dědického řízení je dána tím, že dědický podíl (právo, nárok) účastníka dědického a konkurzního řízení spadá do tzv. konkurzní podstaty (§ 6 odst. 2 zákon č. 328/1991. Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZoKV“). Protože však okamžikem prohlášení konkurzu přecházejí veškeré majetkové dispozice na správce konkurzní podstaty (§ 14 odst. 1 písm. a) ZoKV) stává se rovněž i on ex lege účastníkem řízení o dědictví. Tato konstrukce sice umožňuje, aby se účastníkem stala osoba, která z hlediska hmotněprávního nemůže být dědicem, avšak na druhé straně je zajištěno, že konkurzní podstata nebude „nevhodnými“ rozhodnutími dědice – úpadce redukována (§ 14 odst. 1 písm. b) ZoKV).

9.4. Jednání

Provede-li soudní komisař všechny nezbytné úkony, ať už v rámci předběžného šetření nebo v rámci přípravy jednání, nařídí jednání o dědictví. K tomuto jednání pozve všechny známé účastníky řízení a všechny další osoby, jejichž přítomnosti je třeba (§ 115 odst. 1 OSŘ). O účastnících řízení jsem pojednával dříve (viz kapitola 9.3.). Za další osoby, jejichž přítomnosti je třeba, musíme považovat zejména svědky, zákonné zástupce, tlumočníky, znalce, opatrovníky apod. Předvolání se účastníkům doručuje podle obecných pravidel tzn. nejméně 10 dnů před datem jednání, tak aby se mohli náležitě připravit (§ 115 odst. 2 OSŘ). V zájmu maximálního urychlení řízení o dědictví, by měl notář vše připravit tak, aby bylo možno dědictví projednat při jediném jednání (§ 114a odst. 1 OSŘ). Zpravidla se tak děje, nicméně vyskytuje se i poměrně mnoho případů, kdy projednání při jediném jednání není možné. Děje se tak tehdy, panují-li mezi dědici neshody, nejsou-li známy všechny potřebné skutečnosti o zůstavitelově majetku apod. O průběhu celého jednání se sepisuje protokol, který musí obsahovat zejména přesné označení projednávané věci (spisovou značku a jméno zůstavitele), průběh jednání, výrok rozhodnutí, dále vyjádření účastníků, poučení účastníků, provedené důkazy apod. V protokolu rovněž nesmí chybět formální náležitosti, jakými jsou např. označení notáře, jeho podpis, razítko, den, místo a čas sepsání protokolu. Podrobnosti jsou stanoveny v § 21 JednŘ a § 20, 21, 165, 261, 264, 266 KancŘ.

Jednání však notář nemusí nařizovat ve všech případech. K projednání dědictví není třeba nařizovat jednání, potvrdí-li soud jeho nabytí jedinému dědici, nebo případně-li dědictví státu podle § 462 občanského zákoníku (§ 175j OSŘ). Nenařízení jednání je dáno fakultativně, tzn. že i v případech, kdy jsou splněny podmínky pro nenařízení jednání, může jej notář přesto provést. Činí tak opět zpravidla ve složitějších věcech, kdy by jednání mohlo významně přispět k jejich objasnění. Otázkou je, zda by nebylo vhodné tuto možnost převést de lege ferenda na povinnost, neboť odstraňování překážek by mohl notář činit již v rámci předběžného šetření. Přispělo by to dle mého názoru opět k urychlení řízení.

9.5. Dědické spory

Během projednávání dědictví mohou nastat rovněž případy, kdy se dědici navzájem přou o to, kdo z nich je vůbec oprávněným dědicem a kdo nikoliv, nebo se dědici dohadují o tom, jakou vlastně hodnotu má zůstavitelův majetek popř. jaké výše jsou jeho dluhy. V prvním případě hovoříme o tzv. sporu o dědické právo, ve druhém případě pak o sporu o aktiva a pasiva dědictví.

9.5.1. Spor o dědické právo

Jak jsem výše uvedl, spor o dědické právo vzniká mezi osobami, začne-li některá z nich tvrdit, že je dědicem místo jiné osoby, popírá dědické právo jiných nebo se vydává za dědice (§ 175k odst. 1 OSŘ). Mezi nejčastější případy můžeme počítat to, že určitá osoba zpochybňuje závěť zanechanou zůstavitelem a „nalezenou“ jiným dědicem, nebo se snaží vyvrátit důvody uvedené v listině o vydědění, to vše samozřejmě proto, aby získala nějaký (možná všechn) zůstavitelův majetek. Mezi zpochybňované skutečnosti může rovněž patřit splnění podmínky společné domácnosti tj. zda v ní osoba žila se zůstavitelem nejméně jeden rok před jeho smrtí, a proto o ní pečovala nebo byla na zůstavitele odkázána výživou. Tato situace je samozřejmě nepřijatelná a musí být co nejrychleji vyřešena tak, aby se v řízení mohlo pokračovat jen s oprávněnými osobami tj. s dědici podle hmotného práva. Po přezkoumání všech okolností případu, zejména prozkoumání listinných důkazů a výsledku účastníků a svědků, vydá usnesení, ze kterého vyplývá, koho soud považuje za účastníka řízení a s kým tedy bude dále jednat. Vyjdou-li v dalším fázi najevo nové skutkové okolnosti, může soud vydat opět další usnesení obdobného charakteru, neboť se nejedná o definitivní vyřešení dědického řízení. Spor o dědické právo však nemusí být možné vyřešit pouhým

usnesením. V takových složitých případech je ten z účastníků, jehož právo se jeví jako méně pravděpodobné, odkázán na soud, aby u něj podal žalobu na svou ochranu.

9.5.2. Spor o aktiva a pasiva dědictví

Spor o aktiva a pasiva dědictví vyvstává v případě, kdy se dědici nemohou shodnout na tom, co všechno tvoří aktiva a pasiva zůstavitelova majetku. Soud není oprávněn v průběhu dědického řízení tento spor řešit a odkáže tak účastníka k podání žaloby (viz následující kapitola)²³⁾.

9.5.3. Žaloby mimo dědické řízení

Právě na řešení uvedených sporů zákon pamatuje tím, že umožňuje účastníkům řízení, aby se domáhali svého práva žalobou mimo řízení o dědictví (§ 175y odst. 1 OSŘ) tak, aby byly odstraněny veškeré spory kolem aktiv a pasiv dědictví a rovněž, aby mohlo být nastoleno konečné řešení a vypořádání zůstavitelova majetku.

Z toho vyplývá, že rovněž osoby, které nebyly účastníky řízení, mohou hájit prostřednictvím podání žaloby svá práva, pakliže by se cítili dotčeni vydaným závěrečným usnesením (§ 175y odst. 2 OSŘ). Podle judikatury totiž není takové usnesení pro osoby, které se dědického řízení nezúčastnily, právně závazné.

Podanou žalobu je příslušný řešit okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ) z hlediska věcné příslušnosti a soud u něhož probíhá řízení o dědictví (§ 88 písm. h OSŘ) z hlediska příslušnosti místní. Žaloba je prozkoumána jak po stránce skutkové, tak po stránce právní a následně soud rozhodne o sporné skutečnosti. Toto rozhodnutí se pak stává základem, na kterém je možno dále s řízením stavět. Účastníky tohoto řízení nejsou jen navrhovatel a ti, kterých se spor bezprostředně týká, ale nýbrž všichni účastníci řízení o dědictví. Není-li žalobce úspěšný, nebo nepodá-li žalobu ve lhůtě, kterou mu soud určí (§ 175k odst. 2 OSŘ), přestane to soud považovat za účastníka a dále s ním nejedná. Samozřejmě i zde musím apelovat na to, aby de lege ferenda byla stanovena pevná lhůta v zákoně, a aby byla co možná nejkratší.

23) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 628 a následující

9.6. Vypořádání společného jmění manželů

Vypořádat společné jmění manželů (dále jen „SJM“) je dalším úkolem soudu v řízení o dědictví, v případech, kdy zemřel zůstavitel, jehož manželství zaniklo právě až jeho smrtí. Smrt zůstavitele je právní skutečností, která vede k zániku manželství (§ 22 odst. 1 ZoR) a v důsledku manželství dochází k zániku společného jmění manželů (§ 149 odst. 1 OZ). Měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, soud rozhodne o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi (§ 1751 odst. 1 OSŘ).

Soud musí tedy nejprve vyřešit otázku, jaká aktiva a pasiva vůbec patřila do SJM, co který z manželů vynaložil ze svých prostředků na majetek SJM a naopak. Soud zde především vychází ze shodných prohlášení účastníků řízení, ovšem některé skutečnosti se dají rovněž mnohem přesněji zjistit např. v příslušném katastru nemovitostí (dále jen „KN“). Zde je jednak uvedeno přímo, zda majetek patří do SJM, nebo je možné to dovodit z hlediska časové souslednosti tj. okamžik vzniku manželství a právní účinky vkladu do KN²⁴).

Následně se soud zabývá stanovením obvyklé ceny majetku. O stanovení této ceny pojednávám dále (viz kapitola 9.8).

Konečně musí soud určit, jaké majetkové hodnoty tvoří dědictví a které patří výlučně pozůstalému manželovi. Soud předně vychází z toho, že podíly manželů na aktivech a pasivech majetku jsou stejné (§ 149 odst. 2 OZ).

Předmětem SJM a následně tedy vypořádání v rámci dědického řízení může být v podstatě cokoliv – věci movité, nemovité, pohledávky, závazky, nejrůznější vklady, podíly, podnik apod. O vypořádání SJM rozhoduje soud usnesením. Současná právní úprava dává možnost rozhodnout o vypořádání SJM až v rámci usnesení o dědictví, a to z důvodů účelnosti a hospodárnosti.

24) Právní úkony, na jejichž základě byl proveden zápis v katastru nemovitostí lze zjistit z výpisu z katastru nemovitostí – z rubriky E Nabývací tituly a jiné podklady zápisu.

9.7. Soupis aktiv a pasiv dědictví

Shodná prohlášení účastníků řízení o zůstavitelově majetku, předběžné šetření a příprava jednání tvoří základ pro zjištění zůstavitelova majetku. Samotné zjištění tohoto majetku je následně předpokladem pro tzv. soupis aktiv a pasiv dědictví (dále jen „soupis“). Hlavní význam soupisu pak spočívá v jeho nezbytnosti pro samotné konečné usnesení v řízení o dědictví.

Na soupis je možno zahrnout pouze majetek, který patřil zůstaviteli v době jeho smrti. Ovšem i zde existují určité výjimky, které jsou naprosto nezbytné a nevyhnutelné. Mám namysli zejména případy, na něž zákon pamatuje v rámci tzv. neodkladných opatření (viz. kapitola 8.4.). Je tedy možno prodat nebo jinak převést movitou věc během dědického řízení, protože není možné ji uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů (§ 175e odst. 1, 3 OSŘ). Do soupisu se tak zpravidla nedostanou potraviny, květiny, nebo domácí zvířata. Mělo by tak být zajištěno hospodárné nakládání s danými věcmi, případně náležitá péče o zvířata. Rovněž soud může během řízení o dědictví povolit dědicům nebo správci dědictví dispozice s majetkem nad rámec obvyklého hospodaření (§ 175r). Do soupisu není možno rovněž zahrnout hodnoty, které přecházejí na jiné osoby nikoliv v rámci řízení o dědictví např. určité mzdové nároky zaměstnance²⁵⁾.

Co tedy tvoří aktiva dědictví? Předně do aktiv patří veškerý movitý a majetek, který patřil zůstaviteli v den smrti. U nemovitého majetku však může vyvstat otázka, zda patří ještě zůstaviteli či již jiné osobě, a to v případech, kdy zůstavitel zemře po podpisu např. kupní smlouvy a návrhu na vklad vlastnického práva do příslušného katastru nemovitostí. V případě, kdy je návrhu s přílohami, který byl podán před smrtí zůstavitele, vyhověno, zůstavitel v době smrti nebyl vlastníkem a na soupis se na stranu aktiv zapíše případně částka odpovídající kupní ceně. Byl-li by návrh na vklad s přílohami podán až po smrti zůstavitele, příp. vůbec je nutno zařadit na stranu pasiv závazek převést na nabyvatele vlastnické právo, neboť zůstavitel byl v době smrti vlastníkem²⁶⁾. Do aktiv dále řadíme vklady na vkladních knížkách, účet u banky (včetně právního vztahu ze smlouvy o účtu, neboť ta smrtí zůstavitele nezaniká), pohledávky, podnik. Do pasiv dědictví pak řadíme především dluhy, které měl zůstavitel. Mezi dluhy rovněž musíme započítat i takové, které sice v době své smrti zůstavitel neměl, nicméně jejich budoucí vznik za života zapříčinil.

25) srov. § 260 zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

26) R 32/1970

9.8. Obvyklá cena majetku

Notářem vyhotovený soupis aktiva a pasiv dědictví je základem pro vydání usnesení v němž soud mj. určí tzv. obvyklou cenu majetku (§ 175o odst. 1). Obvyklou cenou majetku zůstavitele je cena, za kterou bylo možno v době smrti zůstavitele tento majetek prodat nebo jinak zpeněžit s dodržením případných cenových předpisů o regulaci cen platných v době smrti zůstavitele ²⁷⁾. Tento výklad je nutno považovat za správný, neboť poskytuje záruky právní jistoty a zcela zjevně brání nejrůznějším spekulacím, které by mohly nastat. V případě, že by se totiž obvyklá cena určovala v době vypořádání dědictví, mohlo by se stát, že dědici by spekulovali a váhali, zda je vhodné vypořádat dědictví ihned po smrti zůstavitele, či nikoliv. Z výše uvedeného se mi tedy jeví současná konstrukce jako vhodná.

Prvním způsobem určování obvyklé ceny jsou shodná tvrzení účastníků řízení, přičemž jejich tvrzení nejsou zcela zjevně nepřiměřená hodnotě věcí. Toto určování obvyklé ceny se týká zejména věcí menší hodnoty např. věcí osobní potřeby zůstavitele (s výjimkou cenin) a movitých věcí. V takovémto určování nevidím z hlediska hospodárnosti a efektivnosti řízení žádný problém. Druhým případem zjišťování obvyklé ceny je odhad provedený znalcem. Z povahy věci se týká hodnotnějších věcí zejména cenných movitých věcí a také nemovitostí. Zde spatřuji velký problém při určování obvyklé ceny a tím i celého dědického řízení. Současná (a bohužel převládající) praxe je taková, že si notář nechá vyhotovit znalecký posudek, který dle přesně právními normami stanovených pravidel určí zjištěnou cenou. Notáři pak zpravidla již dále nepátrají a takovou zjištěnou cenu považují bez dalšího za cenu obvyklou, která by měla být, z hlediska ekonomické terminologie, cenou tržní. Proti takovému postupu je nutno se důrazně ohradit, neboť může (a má) za následek výrazné majetkové újmy dědiců. Současné normy, ze kterých vyplývají přesná pravidla a podmínky pro zpravování znaleckých posudků, neumožňují určení obvyklé ceny zůstavitelova majetku, podle smyslu a účelu zákona.

Vezměme příklad nemovitostí, celkem o výměře 3,7 ha nacházejících se na okraji bývalého okresního města ve Středočeském kraji. Na jedné z nemovitostí vážne věcné břemeno spočívající v průchodu plynového potrubí – rozvod po obci, které se týká celkem asi 300 m² této nemovitosti. Nemovitosti tvoří funkční celek, který prozatím slouží výhradně k provozování zemědělské výroby.

27) R32/1971

Tyto nemovitosti byly ohodnoceny znalcem podle platných právních předpisů na částku 220 990,- Kč, tj. 5,97 Kč za 1 m². Tuto cenu by považoval téměř každý notář za obvyklou cenu zůstavitelova majetku. Ovšem skutečná cena tohoto pozemku, za kterou by mohly být nemovitosti prodány činí 3 478 000,- Kč, tj. 94 Kč za 1 m². Rozdíl těchto cen tedy činí 3 257 010,- Kč. Znalcem, který použil „klasickou tabulkovou metodu“, zjištěná cena tedy rozhodně neodpovídá tržním požadavkům, a proto ji nelze považovat za obecnou cenu majetku ve smyslu legální definice.

V některých oblastech je možno uvedený pozemek prodat výrazně pod zjištěnou cenou, v jiné naopak výrazně nad ní. Vše záleží zejména na individuálních tržních podmínkách (tzn. kupní síle, nabídce, poptávce po nemovitostech apod.) v dané oblasti a v daném čase, to však znalecký posudek vůbec nezohledňuje. Je nasnadě proto de lege ferenda vypracovat jinou metodiku pro určování obvyklé ceny majetku. Jako vhodná se mi jeví metodika založená na aktuální analýze trhu s nemovitostmi a na srovnávací analýze tzn. na porovnání oceňované nemovitosti s podobnými nemovitostmi, které již byly zobchodovány. Tuto metodiku využívá např. Informační systém MOISES²⁸⁾, který vznikl již na konci devadesátých let minulého století a v současné době zaznamenává pronikavý rozvoj. Mohou jej naplno využívat nejen znalci, odhadci či realitní kanceláře, ale i notáři a soudy. Tento systém po zadání jednoduchých parametrů²⁹⁾ (např. typy stavby, materiál, fyzické opotřebení, datum obchodování, lokalita apod.) zjistí cenu nemovitosti, kterou je dle mého názoru možno bez další považovat jak za cenu zjištěnou, tak i za cenu obvyklou. Myslím, že využívání tohoto případně jiných obdobných systémů může vyřešit jeden z největších problémů dědického řízení³⁰⁾. Určování cen majetku však není problémem jen řízení o dědictví, ale dotýká se rovněž např. problematiky zcizování nemovitostí, kdy je vyžadován zpravidla rovněž znalecký posudek, který slouží k vyměření příslušné daně.

O určení obvyklé ceny majetku, výši dluhů a čisté hodnotě dědictví soud vydává usnesení, které však může kdykoliv do pravomocného skončení řízení o dědictví změnit (§ 175o odst. 2 OSŘ). Může se tak stát právě tehdy když např. určitý dědic zpochybní způsob určení a tedy výši obvyklé ceny majetku. Proti usnesení je přípustné odvolání. Pro úplnost je nutno dodat, že z důvodu účelnosti a hospodárnosti není nutno toto usnesení vydávat samostatně, ale může být o tom rozhodnuto až v rámci usnesení, kterým se řízení o dědictví končí, stejně jako usnesení, kterým se vypořádává SJM.

28) www.reaia.cz

29) ukázka aplikace viz přílohy str. 51 a následující

30) Ryšánek Z., Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad Notam, 22.6. 1999

9.9. Předlužené dědictví

V praxi se mohou rovněž vyskytnout případy, kdy je dědictví předlužené tzn. že pasiva převyšují jeho aktiva. Východiskem, z této pro dědice nepříliš dobré situace, může být přenechání dědictví věřitelům (§ 175p OSŘ) nebo likvidace dědictví (§ 175t OSŘ). Aby však bylo možno uvažovat o těchto východiscích, musí dědici nejprve požádat soud, aby provedl tzv. svolání (konvokaci) věřitelů. Soud tak učiní usnesením, v němž vyzve věřitele, aby mu oznámili své pohledávky v určené lhůtě. Zároveň je poučí o tom, že dědici neodpovídají věřitelům, kteří své pohledávky včas sodu neoznámí, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpává cena dědictví, kterého dědici nabyli (§175n OSŘ). Hlavním posláním konvokace je zjištění skutečných dluhů zůstavitele, což vytváří objektivnější a ucelenější obraz o skutečném stavu a hodnotě zůstavitelova majetku. Otázkou je, zda by z výše uvedeného, nebylo vhodné vytvořit z konvokace obligatorní prvek řízení o dědictví.

9.9.1. Přenechání dědictví věřitelům

Rozhodnou-li se dědici pro tuto variantu řešení předluženého dědictví, musí o tom s věřiteli uzavřít dohodu, kterou navíc musí schválit soud (§ 175p odst. 1 OSŘ). Tuto dohodu je třeba uzavřít se všemi věřiteli, kteří v reakci na konvokaci své pohledávky v řízení uplatnili. Dohodu není možno považovat za dohodu o vypořádání dědictví³¹⁾. Z dohody musí být zcela jasně patrné, jak jsou jednotlivé pohledávky z dědictví uspokojeny. Soud při zkoumání dohody dbá zejména na to, aby nebyly zkráceny zájmy věřitelů, aby dohoda byla jasná a srozumitelná a aby zahrnovala všechny přihlášené věřitele a veškerá aktiva dědictví. Pro případ, že by ani soud neodstranil z dohody ustanovení, které by bylo na újmu věřitelů, poskytuje jim zákon možnost, domáhat se svých práv žalobu v rámci sporného řízení (§ 175y odst. 2 OSŘ).

31) R 34/1976

9.9.2. Likvidace dědictví

Nedojde-li k uzavření dohody o převedení předluženého dědictví věřitelům může soud usnesením nařídit jeho likvidaci (§ 175t odst. 1 OSŘ). Soudu je dána poměrně široká možnost rozhodování o předluženém dědictví, neboť o likvidaci může rozhodovat jak na základě návrhu účastníků řízení, tak i bez něj – ex officio. O nařízení likvidace soud vydá usnesení, v němž předně vyzve všechny věřitele, aby pohledávky v určené lhůtě přihlásili, jinak zaniknou. Dochází zde však k jakési, podle mě zbytečné, duplicitě výzev, neboť výše uvedené již obsahuje zmiňovaná konvokace věřitelů.

Likvidace je realizována tak, že soud zpeněží veškerý zůstavitelův majetek (§ 175u odst. 1 OSŘ). Prodej věcí v rámci likvidace dědictví je obdobný jako při výkonu rozhodnutí prodejem movitých a nemovitých věcí. Uskutečňuje se zejména v soudní dražbě, vyloučen není ani prodej z volné ruky, a to zpravidla v případech, kdy to vyžaduje naléhavost situace, zejména např. neúnosné náklady na správu dědictví, takový prodej však podléhá schválení soudem. Prodej věcí v soudní dražbě provádí pouze soudní vykonavatel příslušného soudu, naopak prodej věcí z volné ruky může provádět nejenom soudní vykonavatel, ale nově i soudní exekutor (§ 76 odst. 3 EŘ). Tuto možnost variabilního řešení situace považuji za velký přínos, ve smyslu „zpružnění“ a zrychlení prodeje věcí a tím i celého řízení.

Může rovněž nastat situace, kdy se nepodaří, ani po opakování dražeb, zpeněžit veškerý zůstavitelův majetek. V takovém případě soud rozhodne, že majetek připadá státu, a to ke dni smrti zůstavitele (§ 175u odst. 2 OSŘ).

Dojde-li ke zpeněžení zůstavitelova majetku, musí soud provést rovněž tzv. rozvrh finančních prostředků, jež tímto zpeněžením získal. Právě usnesení o rozvrhu výtěžku, je dalším způsobem ukončení řízení o dědictví. Zákon přesně stanoví, které z pohledávek je nutno z výtěžku uhradit přednostně tzn. že tyto pohledávky musí být plně uspokojeny a teprve pak je možno uspokojovat pohledávky jiných skupin. Na první místo zákon staví pohledávky nákladů řízení vzniklých státu v souvislosti se zpeněžením majetku. Sem můžeme zařadit např. odměnu soudního exekutora. Dále jsou mezi „prioritními“ pohledávkami takové, které vznikly v důsledku zůstavitelovy nemoci a jeho pohřbu. Do třetí skupiny jsou zařazeny pohledávky zajištěné zástavním právem (§ 152 n. OZ), zadržovacím právem (§ 175 n. OZ), převodem práva (§ 553 OZ) nebo postoupením pohledávky (§ 554 OZ). Uspokojování v rámci této skupiny se děje nikoliv poměrně, jako u ostatních skupin, nýbrž postupně v citovaném pořadí tzn. není možno např. uspokojit pohledávky zajištěné převodem práva, aniž by byly plně uspokojeni věřitelé, jejichž pohledávky byly zajištěny zástavním a

zadržovacím právem (pakliže takové existovaly). Dalšími pohledávkami, na něž zákon pamatuje, jsou pohledávky nedoplatků výživného, pohledávky daní a poplatků, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Teprve jako poslední se uspokojují ostatní pohledávky. Pravomocným usnesením, jímž se uvedené pohledávky uspokojují dochází rovněž k zániku neuspokojených pohledávek věřitelů, v čemž je možno spatřovat paralelu s výsledkem vyrovnacího řízení (blíže viz ZoKV). Není však vyloučena ani situace, kdy po uspokojení všech pohledávek zůstanou ještě určitá aktiva, v takovém případě soud postupuje podle obecných pravidel a přebytek projedná jako dědictví (§ 175v odst. 4 OSŘ)³²⁾.

9.10. Vypořádání dědictví

Uzavření tzv. dohody o vypořádání dědictví (za splnění dalších podmínek) patří mezi další ze způsobů, kterým je možno upravit budoucí poměry mezi dědici. Dohoda o vypořádání dědictví má jednu nespornou výhodu a sice tu, že umožňuje rozdělit majetek nikoliv jen podle dědických podílů. Umožňuje tedy, aby se např. tři dědici nestali podílovými spoluvlastníky nemovitostí, ale aby každý z nich získal vlastnické právo k určitým nemovitostem jako celku. Předchází se tak mnoha budoucím konfliktům, které mohou z titulu podílového spoluvlastnictví nastat. Dohoda o vypořádání dědictví podléhá rovněž schválení soudem jako jedna z možností v usnesení o dědictví (§ 175q odst. 1 písm. c). Od uzavření dohody mohou její účastníci odstoupit kdykoliv do právní moci usnesení o jejím schválení. Dohoda musí být uzavřena ohledně veškerého majetku, který se nachází na soupisu aktiv. Z dohody musí rovněž přesně vyplývat, které majetkové hodnoty případnou kterému z dědiců. Do dohody je možno také zahrnout závazky vyplývající ze soupisu pasív. Účastníci si tyto závazky mohou libovolně rozdělit, avšak není to obligatorní. V případě, že se tedy dědici rozhodnou rovněž pro vypořádání pasív dědictví, musí s takovou dohodou vyslovit souhlas věřitelé, aby případně nedošlo k oslabení jejich pozice. Uzavření dohody je možné jen před soudním komisařem, což by mělo zaručovat, že dohoda bude obsahovat vše výše uvedené, neboť soudní komisař by měl být nejlépe informován o dané situaci.

32) Sochor, M., Likvidace dědictví, Ad Notam 4/2000, str. 75

9.11. Usnesení o dědictví

Vydá-li soud usnesení o dědictví, a toto usnesení nabude právní moci, můžeme hovořit o tom, že řízení o dědictví bylo zcela ukončeno (§ 175s odst. 1). Zákon vypočítává, co může soud v rámci usnesení učinit. Soud tedy v usnesení o dědictví může např. **potvrdit nabytí dědictví jedinému z dědiců**. Ani v případech, kdy by se dědici dohodli, že veškerý majetek případně jednomu z nich, neuplatní se toto ustanovení, neboť i zde by se jednalo o dohodu o vypořádání dědictví (viz. kapitola 9.10.), kterou rovněž soud může v rámci usnesení schválit (§ 175q odst. 1 písm. C) OSŘ). V případech tzv. odúmrti (caducum) tj. nesvědčí-li dědické právo žádné osobě, potvrdí soud ve svém usnesení, že **dědictví připadlo státu** (§175g odst. 1 písm. b). Zákon i praxe preferuje uzavírání **dohod o vypořádání dědictví**. V některých případech však uzavření dohody brání neshody dědiců, anebo se naopak shodnou, že žádnou dohodu uzavírat nechtějí. V takovéto situaci nezbude soudu nic jiného než, potvrdit dědictví **podle výše dědických podílů**, tak jak vyplývají ze závěti, zákona či z obou těchto způsobů (§ 175q odst. 1 písm. d OSŘ). Jak jsem již výše uvedl, může soud teprve v tomto usnesení rozhodnout o vypořádání společného jmění manželů a o výši obvyklé ceny zůstavitelova majetku (§ 175q odst. 2 OSŘ) ³³⁾.

Po formální stránce musí usnesení o dědictví splňovat zákonem stanovené (§ 169 OSŘ) náležitosti. Patří sem zejména nutnost uvést v něm jednací číslo řízení, označení „Usnesení“, označení soudu, který usnesení vydal, jméno a příjmení rozhodující osoby, označení projednávané věci, účastníků řízení (jejich zástupců) apod. Proti usnesení o dědictví je přípustné odvolání. Nabude-li usnesení právní moci zasílá se rovněž příslušnému správci daně, za účelem výběru dědické daně ³⁴⁾.

33) Schelleová I., Dědictví o dědické právo, 1. vydání, Praha, Computer Press, 2001, kapitola 9.

34) zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů

10. Úkony soudu po ukončení řízení

Stanou-li se všechna výše uvedená usnesení, jimiž se končí řízení o dědictví pravomocnými, musí soud provést ještě řadu úkonů tak, aby dědici, kteří nabyli po zůstaviteli majetek, s ním mohli začít volně disponovat. Dochází tedy zejména k rušení opatření, která byla v rámci neodkladných opatření provedena v počátcích řízení za účelem zajištění zůstavitelova majetku. Co se tedy týče movitých věcí, jsou vydány oprávněným osobám, ať již za soudní či jiné úschovy případně jsou zrušeny pečeti v bytě nebo domě, v němž byly věci zajištěny. V případě, že předmětem dědického řízení byla také motorová vozidla, oznámí soud příslušnému odboru městského (obvodního) úřadu, který vede evidenci motorových vozidel, komu vozidlo na základě usnesení soudu připadlo. Rovněž je zrušen zákaz výplaty pohledávek. Soud musí rovněž informovat finanční ústavy, u nichž byly vedeny vklady na vkladních knížkách či bankovní účty, kdo je jejich vlastníkem a je tedy oprávněn s nimi dále disponovat. Soud rovněž informuje dlužníky, komu z dědiců připadla pohledávka, případně jaká její výše. Katastrální úřad obdrží v rámci úkonů po skončení řízení pravomocné usnesení o dědictví, na jehož základě změní příslušné údaje v katastru nemovitostí. V této fázi řízení rovněž zaniká funkce správce dědictví a ten je povinen předložit soudu konečnou zprávu o své činnosti.

Zjistí-li se dodatečně, že zůstavitel žije, nebo bylo-li zrušeno jeho prohlášení za mrtvého, zruší soud usnesení o dědictví (§ 175w OSŘ). Toto pravidlo má však výjimku, která souvisí s likvidací dědictví. Byla-li totiž likvidace dědictví pravomocně skončena, zůstávají její účinky zachovány. V případě, kdy likvidace dosud neskončila, je zastavena, ale dosud proběhlé úkony zůstávají v platnosti. Při zrušení usnesení o dědictví je nutno postupovat analogicky co se týče úkonů po tomto zrušení (např. je nutno opět informovat katastrální úřad o změně vlastníka)³⁵⁾.

35) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 702 a 703

11. Náklady řízení o dědictví

Za náklady řízení je nutno předně považovat odměnu notáře za prováděné úkony coby soudního komisaře a jeho hotové výdaje, odměnu správce dědictví a jeho hotové výdaje. Dále mezi náklady můžeme zařadit tlumočné, odměnu za zastupování, hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, soudní poplatky, ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců a náklady důkazů (§ 137 odst. 1 OSŘ).

Odměna notáře a případně správce dědictví patří mezi nejvýraznější náklady řízení o dědictví. Výše odměny notáře a správce dědictví se řídí vyhláškou č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradních notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů. Právě obvyklá cena majetku (kapitola 9.3.) je základem určování těchto odměn, proto se mi nabízí otázka, zda někteří notáři úmyslně nekladou rovnítko mezi znalcem zjištěnou cenu (která je někdy vyšší) a cenu obvyklou, tak aby i jejich odměna byla vyšší. Odměna tedy činí z prvních 100 000,-- Kč základu 2 % z přebývajících částky až do 500 000,-- Kč základu 1,2 % z přebývajících částky až do 1 000 000,-- Kč základu 0,9 %, z přebývajících částky až do 3 000 000,-- Kč základu 0,5 % a z přebývajících částky až do 20 000 000,-- Kč se do základu pro určení částky nezapočítává. Odměnu může soud přiměřeně zvýšit až o 100 %, a to v případech mimořádně obtížných nebo časově náročných (např. provádění likvidace dědictví, šetření na místě samém apod.) Vedle odměny, mají notáři a správci dědictví nárok na hotové výdaje, mezi něž řadíme zejména cestovní výdaje, poštovné, poplatky za telekomunikační služby. Jestliže pověřený notář přes předchozí upozornění způsobí průtahy v soudním řízení, může být věc odňata (§ 175 zb odst. 1 OSŘ). V takovém případě rovněž zaniká právo notáře na odměnu za dosud jím provedené úkony (§ 175 zb odst. 3 OSŘ)³⁶⁾. Právo na náhradu hotových výdajů mu však zůstává zachováno.

O těchto a jiných nákladech řízení rozhoduje vždy soud v rámci usnesení o dědictví (§ 175q OSŘ), kterým se končí řízení o dědictví. Účastníkům je v něm uložena povinnost k jejich úhradě, a to do 30-ti dnů od doručení usnesení.

36) srov. § 14 odst. 2 vyhlášky č. 196/2001 Sb. o odměnách a náhradách notářů o správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů

12. Lhůty pro řízení o dědictví

Řízení o dědictví, podobně jako jiné druhy občanskoprávních řízení, trvá bohužel v současné době „poměrně dlouhou“ dobu. Označení „poměrně dlouhou“ dobu je namístež užít, neboť občanský soudní řád nestanovuje pro jeho ukončení, žádnou lhůtu. Je otázkou, do jaké míry je tato úprava správná. V jednoduchých případech může řízení trvat jen několik málo měsíců, naopak ve složitých případech může trvat i několik let. Mezi ty jednoduché případy můžeme řadit např. situace, kdy jediným oprávněným dědicem je jen jedna osoba, účastníkem řízení je právě jen tento dědic, zůstavitel zanechal nemovitý majetek jen v jednom katastrálním území apod. Složitá a tedy déle trvajcí řízení, jsou případy opačné tj. více dědiců, velký majetek, spory o dědické právo, spory o aktiva a pasiva atd. Samozřejmě není možné nařídít ex lege přesné lhůty, v nichž by mělo řízení skončit, právě kvůli nepředvídatelné variabilitě celého řízení. Přesto považuji za vhodné, aby zákon stanovil určité lhůty alespoň pro jednotlivé úkony. Z tohoto hlediska oceňuji i některá ustanovení v současné úpravě. V § 175 zb občanský soudní řád apeluje na notáře aby nepůsobili zbytečné průtahy v řízení pod hrozbou, že jim bude dána věc odejmuta. S tímto ustanovením souvisí i požadavek, aby notář postupoval účelně a bez průtahů, a aby účastníci i ostatní předvolané osoby byly jeho úkony co nejméně zatěžovány (§ 259 odst. 1 KancŘ). Současná úprava rovněž umožňuje stanovování tzv. soudcovských lhůt, tak jako je tomu např. u tzv. konvokace věřitelů, v těchto případech je nutno apelovat na soudy, aby lhůty byly co možná nejkratší. Zvažovat je možno otázku, zda by nebylo ku prospěchu věci tyto lhůty rovněž pevně stanovit zákonem.

13. Dodatečné projednání dědictví

Potřeba dodatečného projednání dědictví vyvstává v případech, kdy se po právní moci usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno, objeví nějaký zůstavitelův majetek (§ 175x OSŘ). K takovému to projednání dochází, objeví-li se pouze aktiva nebo aktiva a pasiva, objeví-li se však výlučně pasiva zůstavitelova majetku, řízení se neprovádí. Institut dodatečného projednání a vypořádání dědictví se vztahuje na všechny zůstavitelův majetek, na který bylo z nejrůznějších příčin v prvotním řízení o dědictví zapomenuto. V praxi se jedná zejména o případy, jak jsem se již několikrát zmínil, kdy měl zůstavitel nemovitý majetek ve vícero katastrálních územích a o této skutečnosti nevěděli ani dědici. V řízení o dědictví je tak vypořádán zpravidla nemovitý majetek v místě bydliště zůstavitele a na zbylé nemovitosti se „přijde“ až když má dojít např. ke stavbě dálnice, rodinných domů apod. zkrátka když má dojít k něčemu, co vyžaduje zcizení nemovitosti. Impulsem pro zahájení řízení je tak zpravidla návrh osob, které se pokládají za dědice. Od roku 1992 probíhají na území ČSFR a následně České republiky pozemkové úpravy, jejichž hlavním posláním je vytvořit racionální podmínky pro hospodaření na pozemcích. Z tohoto důvodu jsou např. vyrovnávány vlastnické hranice pozemků a dochází k výměnám pozemků mezi vlastníky. Právě v rámci těchto úprav je „odhaleno“ poměrně velké množství pozemků v nichž je jako vlastník evidován (třeba i několik desítek let) zesnulá osoba. V takových případech vychází podnět k zahájení řízení o dodatečném projednání dědictví od místně příslušného pozemkového úřadu podřízeného Ministerstvu zemědělství ČR (viz také kapitola 7)³⁷⁾.

Účastníky řízení jsou zejména ti, kteří byli dědici v prvotním řízení. V praxi to jsou také již jejich právní zástupci (právě z důvodu velké časové proluky). Soud již však znovu nezjišťuje okruh zůstavitelových dědiců a považuje za účastníky ty, kteří jimi byly v původním řízení resp. jejich právní nástupce. Je to proto, aby byl dodržen požadavek právní jistoty. Učiní-li v původním řízení dědic prohlášení o tom, že dědictví odmítá, vztahuje se toto prohlášení i na nově objevený zůstavitelův majetek.

Nutno dodat, že institutu dodatečného projednání dědictví by mělo být využíváno co nejméně, a to jako důsledek kvalitní přípravy a projednání dědictví již v prvotním řízení.

37) www.mze.cz

14. Opravné prostředky

Tak jako proti jiným rozhodnutím soudu v jiných řízeních, jsou i v řízení o dědictví připuštěny jak řádné, tak i mimořádné opravné prostředky. Cílem je odstranit všechny nedostatky jichž se soud mohl během řízení dopustit, jde tedy o odstranění vad procesních, ve skutkovém zjištění, nebo vad právních.

14.1. Řádné opravné prostředky

Uplatněním řádného opravného prostředku je možno domáhat se nápravy rozhodnutí, které dosud nenabylo právní moci. Jediným řádným opravným prostředkem, jenž je možno v řízení o dědictví uplatnit, je **odvolání**. To je možno podat proti usnesení soudu 1. stupně tj. v případě řízení o dědictví proti rozhodnutí okresního soudu (příp. obvodního soudu v Praze či Městského soudu v Brně), a to do 15ti dnů od jeho doručení soudu, jehož usnesení je napadáno. V řízení o dědictví lze podat odvolání proti všem usnesením s výjimkou těch, kterými bylo řízení zastaveno z důvodů, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, nebo že zanechal jen majetek nepatrné hodnoty (§ 175k odst. 1, 2 OSŘ) dále pak z „obecných“ důvodů tzn. byl-li k řízení přibrán další účastník (§ 94 odst. 3 OSŘ), upravuje-li se vedení řízení (např. § 115 odst. 1) apod. Odvolání proti rozhodnutím, která se netýkají merita věci, je možno odůvodnit zásadně jakkoliv, avšak odvolání proti rozhodnutím, kterými se rozhoduje ve věci samé, je možno podat jen z taxativně vymezených důvodu (§ 205 odst. 2 OSŘ). Mezi odvolací důvody tak patří např. skutečnost, že nebyly splněny podmínky řízení, rozhodoval věcně nepřislušný soud prvního stupně, rozhodnutí vydal vyloučený soudce, rozhodnutí soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci, soud dospěl na základě provedených důkazů k nesprávným skutkovým zjištěním aj.³⁸⁾

38) Winterová A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část šestá, oddíl b

14.2. Mimořádné opravné prostředky

Mimořádné opravné prostředky jsou takové, jimiž se napadá rozhodnutí soudu, které již nabylo právní moci. Je možno je proto označit za „průlomová“ v tom smyslu, že plně nerespektují požadavek právní jistoty. V současné době můžeme mezi ně řadit dovolání, žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost.

Dovolání se podává ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu, a to soudu 1. stupně. Rozhoduje o něm však Nejvyšší soud a je možno jej podat pouze z taxativně stanovených důvodů (§ 241a odst. 2, 3 OSŘ), mezi které patří případy, kdy je řízení postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci nebo rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Podání dovolání je však přípustné pouze proti rozhodnutím odvolacího soudu jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším usnesení proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil a rovněž je přípustné proti rozhodnutí odvolacího soudu jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné z druhého výše uvedeného důvodu a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

Dalším mimořádným opravným prostředkem je **žaloba na obnovu řízení**. Tu je možno podat v případech, kdy soud nedostatečně zjistil skutkový stav, což v případě řízení o dědictví mohou být např. nedostatečně zjištěná aktiva a pasiva zůstavitelova majetku. Lhůta pro podání žaloby je tři měsíce, resp. tři roky. Do tří měsíců (tedy v subjektivní lhůtě) od okamžiku, kdy se žalobce dozví o důvodech žaloby nebo od doby, kdy je mohl uplatnit. Objektivní, tříletá, lhůta začíná běžet od právní moci napadeného rozhodnutí. Legitimováni k jejímu podání jsou zásadně původní účastníci řízení. Žalobu je možno podat z taxativně vymezených důvodů, které je možno rozdělit do dvou základních skupin. První skupinu důvodů tvoří nemožnost provést důkazy, které nebylo možno provést v původním řízení a do druhé skupiny pak můžeme řadit možnost provedení důkazů či prokázání určitých skutečností, které žalobce bez svého zavinění nemohl doložit v původním řízení. Žaloba není přípustná v případech, kdy by byl zásah do právní jistoty – do nově rozhodnutím nastolené právní situace, nežádoucí. Řízení provádí soud, který rozhodoval v prvním stupni a toto řízení

má dvě etapy. V první etapě soud rozhoduje o zamítnutí či připuštění žaloby. Splňuje-li žaloba předepsané náležitosti formy, obsahu, důvodů, lhůt apod. soud řízení povolí. Následně ve druhé etapě řízení dochází k opětovnému projednání věci.

Žalobu pro zmatečnost, jakožto další z mimořádných opravných prostředků, je možno uplatnit v případě, kdy předcházející řízení trpělo závažnými vadami. Jako příklad důvodů, o něž lze podanou žalobu opřít, uvádím skutečnost, že nebyla dána pravomoc soudu, účastník řízení nebyl způsobilý, rozhodoval vyloučený soudce, soud byl nesprávně obsazen apod. Rovněž žaloba pro zmatečnost je vyloučena v případě, že zásah do nastolené právní situace by se jevil nežádoucí, což v případech řízení o dědictví nastává velmi často zvláště v případech, kdy zůstavitel zanechal rozsáhlý majetek. Lhůta pro podání žaloby činí 3 měsíce od doručení napadeného rozhodnutí ³⁹⁾.

39) Winterová A. a kolektiv, *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část šestá, oddíl c,d,e

15. Závěrem

Z mé práce by mělo být dobře patrné, které instituty považuji za problematické, a které nikoliv. Podle toho jsem jim také věnoval více či méně pozornosti. Nikomu pravděpodobně neuniklo, že za zcela zásadní problém považuji délku řízení o dědictví. Je to fakt, který vrhá negativní světlo na celé řízení a mnoho účastníků takových řízení by se klidně rádo vzdalo záruk právní jistoty, kterou řízení o dědictví poskytuje a raději by viděli usnesení, jímž se řízení končí, již za několik dní od zahájení řízení. Tato představa samozřejmě není a ani by neměla být reálná, nicméně opačný, v praxi bohužel velmi častý extrém, kdy se řízení doslova vleče měsíce a roky je rovněž neudržitelný. Ve své práci se přikláním na různých místech k zákonnému zakotvení krátkých lhůt u určitých úkonů, tak aby se řízení ve všech stádiích a stupních obtížnosti, co nejvíce zkrátilo. Další významná skutečnost, která má výrazný vliv na délku řízení, je nedostatečný postih notářů, kteří z jakýchkoliv důvodů postupují v řízení neskutečně pomalu a někteří z nich, vědomi si své nezastupitelnosti, věnují se více lukrativnějším záležitostem. Nejsm si vědom, že by byl nějaký notář vyloučen z Komory v souvislosti s průtahy v řízení o dědictví.

Z výše uvedeného považuji za nezbytné, aby byly de lege ferenda zakotveny pevné lhůty v právní úpravě, tak aby byly soudy a notáři pod „prospěšným“ tlakem. Samozřejmě, že řízení jsou a budou různá (různý počet účastníků, hodnota majetku, spory), takže dodržování pevných lhůt může být problematické. Jako řešení bych viděl možnost prodloužení lhůt za přísných podmínek, vyšší kárné postihy, vyšší pořádkové pokuty, ale rovněž také vyšší odměny (bonusy) pro notáře, v případě rychlého vyřízení dědictví.

Další „bolavá místa“ současné praxe a právní úpravy spatřuji v nejasném a možná i účelovém určování a používání obecné ceny majetku nebo třeba v součinnosti orgánů. O těchto a jiných problémech a o jejich východiscích pojednávám v příslušných kapitolách, proto považuji za zbytečné se jimi na tomto místě dále blíže zabývat, nicméně shledávám za nutné na ně ještě jednou upozornit.

Musím však na tomto místě vyzdvihnout i určité moderní trendy, které se v právní úpravě nedávno objevili. Mám na mysli např. novou roli zůstavitele při určování správce dědictví, jemuž je nyní dána možnost vybrat si osobu, o které se domnívá, že se bude o jeho majetek náležitě starat. Povinnost soudů zveřejňovat své vyhlášky v síti internet nebo

možnosti využití soudních exekutorů při likvidaci dědictví patří rovněž k projevům správného směřování právní úpravy.

Projednání a rozhodnutí o dědictví soudem poskytuje garance právní jistoty nejen pro účastníky řízení samotného, ale i třetí osoby, které jsou na výsledcích řízení určitým způsobem právně závislí. Otázkou však zůstává, zda tato právní jistota není právě výše uvedenými problematickými instituty značně podlamována. Mým přáním je, aby se de lege ferenda právní úprava vyvíjela, jak jinak, v duchu mých návrhů obsažených v této práci tak, aby se stalo řízení o dědictví účelnějším, pružnějším, efektivnějším a především rychlejším řízením, které nebude účastníky nadměrně zatěžovat.

16. Prameny, zkratky

16.1. Literatura

1. Bílek P., Drápal L.,
Jindřich M., Wawerka K.,
Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání,
Praha, C.H. Beck, 2005
2. Mikeš J., Muzikář L.,
Dědické právo, 2. vydání, Praha, Linde, 2005
3. Winterová A. a kolektiv
Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha,
Linde, 2004
4. Knappová M., Švestka J., Dvořák J.,
Občanské právo hmotné 1, 4. vydání, Praha,
Aspi, 2005
5. Knappová M., Švestka J. a kolektiv
Občanské právo hmotné 3, 3. vydání, Praha,
Aspi, 2002
7. Schelleová I.,
Dědictví o dědické právo, 1. vydání, Praha,
Computer Press, 2001
8. Stavinochová, Hlavsa
Civilní proces a organizace soudnictví,
Doplněk, Brno, 2003
9. Winterová A. a kolektiv
Občanský soudní řád s vysvětlivkami a
judikaturou, , Praha, Linde, 2005

16.2. Monografie

1. Protivová M.,
Správce dědictví de lege ferenda, Ad Notam,
30.4. 2004
2. Ryšánek Z.,
Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad
Notam, 22.6.1999
3. Sochor M.,
Likvidace dědictví, Ad Notam 4/2000

16.3. Právní předpisy

1. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
2. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů
4. zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
5. zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
6. zákon ČNR č. 358/1998 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů
7. zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů
8. zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů.
9. zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech, ve znění pozdějších předpisů
10. zákon č.97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
11. vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
12. vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů o správců dědictví
13. vyhláška č. 540/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 151/1997 Sb.
14. předpis Notářské komory ČR, kterým se stanoví postup při vedení, správě o provozu Centrální evidence závětí

16.4. Internetové zdroje

1. www.nkcr.cz Notářská komora České republiky
2. www.justice.cz Portál českého soudnictví
3. www.reaia.cz Reaia Consulting s.r.o. – Informační systém MOISES
4. www.mfcr.cz Ministerstvo financí České republiky
5. www.cuzk.cz Český úřad zeměměřičský a katastrální
6. www.mze.cz Ministerstvo zemědělství České republiky

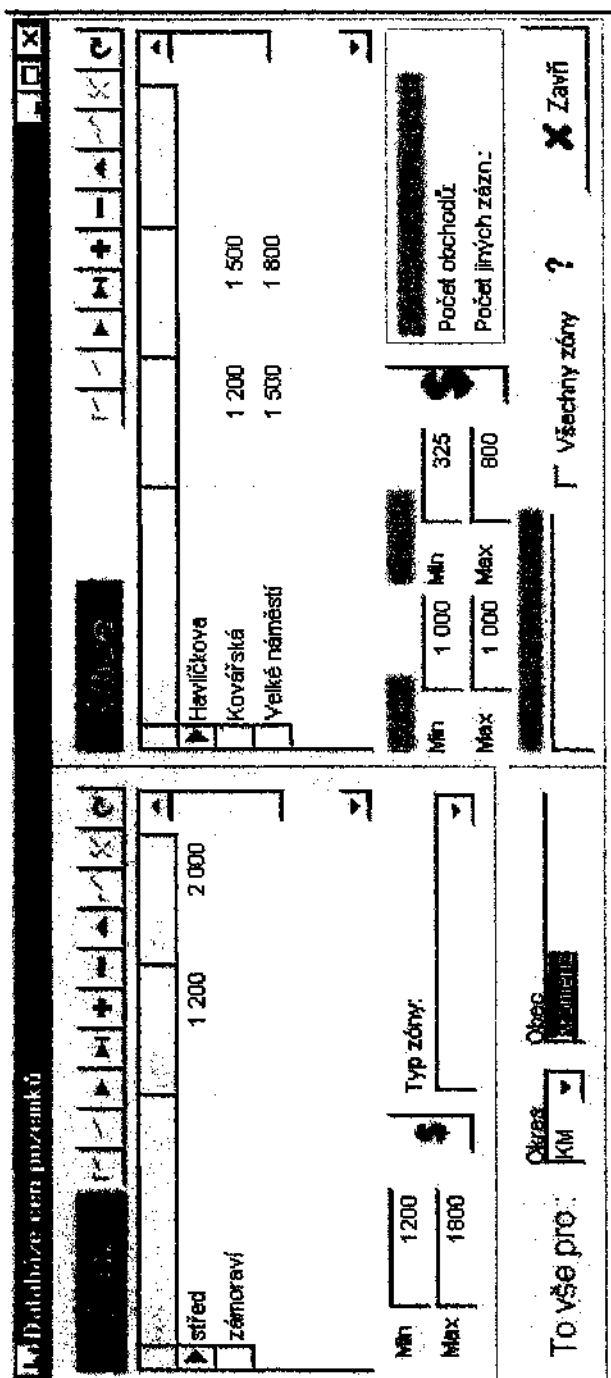
16.5. Zkratky

CIS	Centrální informační systém Notářské komory ČR
EŘ	zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů
JednŘ	vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
KancŘ	instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR, kterou se vydává Vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů (č.j. 1100/98-OOD)
KN	Katastr nemovitostí ČR
LV	List vlastnictví
NotŘ	zákon ČNR č. 358/1998 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
OrgŘN	Předpis Notářské komory ČR o organizačním řádu Notářské komory ČR a notářských komor
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
R	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR (ČSFR, SR)
SJM	společné jmění manželů
ZMPS	zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
ZoKV	zákon č. 328/1991. Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

17. Přílohy

Příloha číslo 1 - ukázka hlavního panelu a databáze pozemků informačního systému

MOISES

Filtr centrální databáze	
Zadání dotazu	Výsledek dotazu
MOISES ACONS	
Základní segment	
Typ	Rodinný dům
☐ Podtyp	1 byt
☐ Speciální	řadový
☐ Materiál	zděná z cihel, tvárnic, bloků
☐ Fyzické opotřebení	novostavba (do 5 let)
Segment / Skupina / Pozemky	
Obchod z období	
od	9. 3. 2000
do	9. 3. 2000
Obchodovaná cena	
Od	1
Do	1 000 000 000

Region	
Lokalizace	Okres
☒ ČR	BE
☐ okresy	BI
☐ okresy i obce	BK
☐ okresy, obce i ulice	BM
☐ obce	BN
☐ obce i ulice	BR
Obce	
EObec	
☒ Jen přesné názvy	> <<
Ulice	
EUlice	
☐ Jen přesné názvy	> <<